

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Kovács Helga

Gödöllő

2025

**A Kisteleki járás gazdasági- és társadalmi helyzetének, valamint
kitörési lehetőségeinek vizsgálata**

DOI: 10.54598/005570

Kovács Helga

Gödöllő

2025

A doktori iskola megnevezése: Gazdaság- és Regionális Tudományi Doktori Iskola

A doktori iskola tudományága: Regionális tudományok

A doktori iskola vezetője: **Prof. Dr. Bujdosó Zoltán**
egyetemi tanár
Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet

Témavezető(k): **Dr. habil. Komarek Levente**
PhD, PhD, intézetvezető, oktatási dékánhelyettes, egyetemi
docens
Szegedi Tudományegyetem Mezőgazdasági Kar
Gazdálkodási és Vidékfejlesztési Intézet

Dr. habil. Ritter Krisztián
PhD, egyetemi docens
Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet

.....
Az iskolavezető jóváhagyása

.....
A témavezető(k) jóváhagyása

TARTALOMJEGYZÉK

1. A MUNKA ELŐZMÉNYEI, CÉLKITŰZÉSEK	5
Célkitűzések.....	5
Kutatási kérdések.....	6
Hipotézisek	7
2. ANYAG ÉS MÓDSZER	9
2.1. A fejlesztendő járások vizsgálata komplex fejlettségi mutatóval.....	9
2.2. Klaszteranalízis.....	11
2.3. A települések vizsgálata komplex fejlettségi mutatóval.....	12
2.4. Trendszámítás	14
2.5. Félig strukturált interjú a települések vezetőivel.....	15
2.6. Lakossági kérdőív.....	16
3. EREDMÉNYEK ÉS AZOK MEGBESZÉLÉSE.....	18
3.1. A Kisteleki járás helyzetének vizsgálata a fejlesztendő járások között.....	18
3.2. A Kisteleki járás településeinek vizsgálata komplex fejlettségi mutatóval.....	22
3.3. A kérdőíves felmérés eredményei	26
4. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK	34
5. ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK	41

1. A MUNKA ELŐZMÉNYEI, CÉLKITŰZÉSEK

Dolgozatomban a hátrányos helyzetű Kisteleki járást vizsgálom, mely a Dél-Alföldi régióban, Csongrád-Csanád vármegyében helyezkedik el. A jelenleg hatályos 290/2014. (XI. 26.) Kormányrendelet alapján kedvezményezett és fejlesztendő járásnak minősül, illetve a 41-dik legszegényebb járása hazánknak. A hátrányos helyzetű térségek helyzete nemcsak az ott élők életkörülményeit befolyásolja, hanem a nagyobb területi egységek társadalmi és gazdasági folyamatait is meghatározhatja. Témaválasztásom tehát azért fontos és aktuális, mert a világban, Európában és hazánkban is jelentős területi különbségek találhatók. Ezek a területi különbségek megjelennek a város és vidék között is, és folyamatosan növekednek. A területi és társadalmi egyenlőtlenségek nem csak hazánkban, de világszerte is aggodalomra adhatnak okot, hiszen vitákat szülnék többek között a politikában, a szociális kérdésekben, illetve a vagyon újraelosztásának, a társadalmi befogadásnak és az elfogadásnak a vonatkozásában is. Témaválasztásom személyes oka, hogy én magam is egy hátrányos helyzetű településen élek, mely a Kisteleki járás mellett helyezkedik el. Ebből kifolyólag a hétköznapiak során tapasztalom az elmaradott térségek, települések problémáit, mindennapos küzdelmeit. A Kisteleki járáshoz személyes kötődésem is van, hiszen a családom a járás egyik településén, Balástyán folytat mezőgazdasági tevékenységet.

Egyetértve TÓTH és OLÁH (2019) gondolataival, a települések működésbiztonsága kulcsfontosságú kérdés az állam stabil és biztonságos fejlődése szempontjából. A hátrányos helyzetű térségek problémáinak kezelése és fejlesztésük hozzájárul a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentéséhez és a társadalmi kohézió megerősítéséhez, az igazságosabb erőforrás elosztáshoz, a gazdasági fejlődés elősegítéséhez, a népességmegtartó képesség növeléséhez, valamint a megfelelő fejlesztési programok segíthetnek a környezetvédelem és a fenntartható fejlődés előmozdításában is. Úgy gondolom, a kutatásom során kapott eredmények jó alapot szolgálnak a jövőbeni fejlesztési irányok kijelölésére a Kisteleki járás településeit illetően, illetve egy jó gyakorlat lehet a többi hátrányos helyzetű járás jelenlegi helyzetéből való kilábaláshoz.

Célkitűzések

Általános célkitűzésem, hogy képet alkossak a hátrányos helyzetű Kisteleki járás gazdasági és társadalmi helyzetéről, és javaslatokat tegyek a jelen állapotából való kilábalására. A Kisteleki járás a 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet alapján kedvezményezett és fejlesztendő járásnak minősül. Először a Kisteleki járás gazdasági, társadalmi és infrastrukturális helyzetének alakulását vizsgálom a fejlesztendő járasok között egy komplex fejlettségi mutató segítségével két időpontban, 2013-ban és 2022-ben. A komplex fejlettségi mutatóhoz kapcsolódóan töketényezőket állítok fel BODNÁR (2016) munkája alapján. Céloom feltárni, hogy közel 10 év

alatt, a többi fejlesztendő járáshoz képest, hogyan alakult a Kisteleki járás helyzete, mely területi tőkék esetében történt jelentős változás.

A járás településeinek mélyebb vizsgálata érdekében szintén egy komplex fejlettségi mutatót alkalmazok. A kedvezményezett települések besorolásáról és a besorolás feltételrendszeréről szóló 105/2015. (IV. 23.) Korm. rendeletbe foglalt mutatókból kiindulva 4 mutatócsoportot alakítok ki. A mutató alkalmazásának a célja, hogy vizsgáljam, hogy a térség helyzetében történt-e elmozdulás, és hogy mennyire heterogén a járás a fejlesztési lehetőségeket/stratégiákat illetően. Továbbá szeretném feltárni, mely tényezők vezettek a hátrányos helyzet kialakulásához a járáson belül. A Kisteleki járás településeinek helyzetét 2013-ban és 2022-ben nem csak abszolút értékben elemzem, hanem egymáshoz viszonyítva is vizsgálom. A szekunder kutatás kiegészítéseként félig strukturált interjúkat készítettem a települések polgármestereivel, valamint a térség lakosait egy kérdőív segítségével kérdeztem meg a települések jelenlegi helyzetéről, jövőbeni kilátásairól és a fejlesztési lehetőségekről. Az adatok feldolgozását követően megoldási alternatívákat és fejlesztési lehetőségeket javaslak a hátrányos helyzetű járás jelenlegi helyzetéből történő kilábalására. Így a kutatásom hozzájárulhat a települések jövőjét meghatározó pontosabb fejlesztési irányok és célok kijelöléséhez.

Kutatási kérdések

A célkitűzéseimet az alábbi kutatási kérdések mentén igyekszem megvalósítani:

1. Hogyan alakult a Kisteleki járás helyzete az elmúlt 10 évben a többi fejlesztendő járáshoz képest?
2. Mely területi tőkéken sikerült javítania a Kisteleki járásnak 2013 és 2022 között?
3. Milyen gazdasági-társadalmi-környezeti helyzet jellemzi a Kisteleki járás településeit, azok mennyire heterogének?
4. A Kisteleki járás gazdasági-társadalmi-környezeti helyzetében történt-e elmozdulás 2022-re 2013-hoz képest?
5. Melyek azon gazdasági-társadalmi-környezeti tényezők, amelyek a vizsgált járás hátrányos helyzetének kialakulásához vezettek?
6. Van-e lehetősége a járásnak (azok településeinek) kitörnie a jelenlegi helyzetéből? Mely területek fejlesztése lehet kitörési pont, és ehhez milyen eszközök állnak rendelkezésre?
7. A vizsgált települések vezetői hogyan ítélik meg a saját településüket, milyen fejlesztési irányokat jelölnek ki a jövőre nézve?
8. A helyi lakosok hogyan ítélik meg a saját településüket, milyen kitörési lehetőségeket látnak a jövőre nézve?

Hipotézisek

H1: Feltételezem, hogy statisztikai vizsgálatokkal igazolható, hogy a Kisteleki járásnak sikerült javítania a gazdasági-társadalmi-környezeti tényezőkre vonatkozó komplex fejlettségi mutatóján 2022-re, 2013-hoz képest, és hogy ebben adott területi tőketényezőknek kitüntetett szerepe van.

Feltételezésem arra alapozom, hogy az elmúlt 10-15 évben számos EU-s és egyéb támogatás érkezett a térségbe a lakosság életminőségének javítása érdekében. Továbbá a járás nagyon kedvező közlekedésföldrajzi helyzetben van, hiszen itt halad át a Budapest-Szeged vasútvonal, az 5-ös főútvonal és az M5-ös autópálya, ahová Balástya, Csengele és Kistelek esetében van felhajtási lehetőség. Egy térség könnyű elérhetősége megkönnyíti a személy- és áruszállítást, ami vonzóbbá teszi a térséget a befektetők számára, ami pedig hozzájárul a gazdasági lehetőségek bővüléséhez. A hipotézisvizsgálat szekunder módszertani eszközei egy komplex fejlettségi mutató számítása, majd klaszteranalízis, annak érdekében, hogy csoportosítani tudjam a fejlesztendő járásokat.

Célom bemutatni azt, hogyan alakult a Kisteleki járás helyzete 2013-ban és 2022-ben önmagához és a többi fejlesztendő járáshoz képest. Fontos vizsgálati kérdés, hogy mely területi tőkén sikerült javítani 2022-re 2013-hoz képest és mely tőkék esetében szükséges a beavatkozás a járás összes egészét tekintve.

H2: Azt feltételezem, hogy a komplex fejlettségi mutató számítását követően bizonyítható, hogy a vizsgált térség települései - a fejlettségi rangsor mellett - alapvetően heterogének, így egységes fejlesztés lehetősége kizárható.

Feltételezésem arra alapozom, hogy a Kisteleki járás települései, bár közel helyezkednek el, mégis más agroökológiai adottságokkal bírnak, így a mezőgazdaság formái és súlyai is más-más a településeken. A földrajzi adottságokból fakadóan a vármegyeszékhely, Szeged elérési ideje sem egységes. Továbbá a települések történelmi múltja is meghatározza a fejlődéséi pályájukat, ami szintén különböző módon alakult a vizsgált települések esetében. A különböző életmód kialakuláshoz hozzájárul az etnikai összetétel, ami például Baks község esetében sajátosan alakul az ott található nagyobb létszámú roma közösség miatt. A hipotézisvizsgálat szekunder módszertani eszközei egy komplex fejlettségi mutató számítása, azon belül a szekunder adatok részletes elemzése. Primer módszertani eszköz a településvezetőkkel készített félig strukturált interjú.

A hipotézis igazolására egy komplex fejlettségi mutató kerül kialakításra, mely segít feltárni, hogy milyen gazdasági-társadalmi-környezeti helyzet jellemzi a Kisteleki járás településeit. A vizsgálat kiegészül primer kutatási módszerekkel is, mely által a települések adottságai és jellemzői, valamint lehetőségei részletesen kerülnek bemutatásra.

H3: A Kisteleki járás települései - a fejlesztendő járási besorolás ellenére - kimutatható fejlődési tendenciát mutatnak, melyet a lakosság visszaigazolhatóan is érez a mindennapi élete során. Mindezekkel párhuzamosan igazolható az is, hogy a helyi lakosok alapvetően szeretnek a járás településein élni.

Feltételezésem arra alapozom, hogy a járáson belül a településekre is számos EU-s és egyéb támogatás érkezett az elmúlt 10-15 évben. A közlekedés infrastruktúrát tekintve a beruházásoknak köszönhetően számos vizsgált település került kedvezőbb helyzetbe a korábbinál. A települések fejlődését korábbi kutatások (pl. Magyar Kereskedelmi és Iparkamara, Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézetet kutatásai) és saját vizsgálati eredmények is alátámasztják.

A hipotézisvizsgálat szekunder módszertani eszközei a komplex fejlettségi mutató számítása. Primer módszertani eszköz a településvezetőkkel készített félig strukturált interjú, valamint a járás lakosságának körében készített kérdőíves felmérés.

H4: Feltételezem, hogy a hátrányos helyzetű Kisteleki járás hatékony fejlesztésében az endogén adottságok nyújtotta egyedi, lokális erőforrások feltárását követően, a mezőgazdaság és a turizmus játszzhatják a legfontosabb szerepet.

Feltételezésem arra alapozom, hogy a járás gazdasága elsősorban a mezőgazdaságra épül, ami jelentős történelmi múltra tekint vissza. A turizmus szempontjából nem csak a térségben, de országos szempontból is kiemelkedő kulturális és történelmi központ található a Kisteleki járásban, az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark, mely hozzájárult ahhoz, hogy ehhez kapcsolódóan különböző szolgáltatók (szálláshely, étterem) kezdjék el működésüket a térségben. A hipotézisvizsgálat primer módszertani eszközei a településvezetőkkel készített félig strukturált interjú és a járás lakosságának körében készített kérdőíves felmérés.

Céлом először is, hogy a Kisteleki járás adottságait mélyrehatóan feltárjam primer és szekunder kutatási eszközökkel, mely során választ kaphatok arra, hogy mely gazdasági-társadalmi-környezeti tényezők vezettek a járás hátrányos helyzetének kialakulásához. A továbbiakban pedig arra keresem választ, hogy milyen területek fejlesztése lehet kitörési pontja a vizsgált településeknek/járásnak a hátrányos helyzetéből. A kutatási eredmények hozzájárulnak, hogy releváns javaslatokat fogalmazzak meg a térség jövőbeni fejlesztési irányait tekintve.

2. ANYAG ÉS MÓDSZER

A kutatás legfontosabb célja, hogy a Kisteleki járás gazdaság és társadalmi helyzetét vizsgáljam. A járás és annak településeinek elemzése két időpontban történt, 2013-ban és 2022-ben. Azért választottam a 2013-as évet, mert akkor vezették be Magyarországon a járási rendszert. A másik időpont választásának oka pedig, hogy a kutatás idején a 2022-es évről állt rendelkezésre legfrissebben adat a választott mutatók kapcsán.

2.1. A fejlesztendő járások vizsgálata komplex fejlettségi mutatóval

Először a Kisteleki járás helyzetét vizsgáltam a fejlesztendő járások között egy komplex fejlettségi mutató segítségével, ahol hat töketényező került kialakításra. A töketényezők mutatóinak kialakításához két adatbázis adatait használtam: az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszert (TeIR) és a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) Területi Statisztikai rendszerét. A szekunder kutatás során kialakított komplex fejlettségi mutatót a 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet, illetve KOVÁCS és BODNÁR (2016) tanulmánya alapján alakítottam ki. A mutató alkalmazásának a célja az volt, hogy a fejlesztendő járásokat vizsgáljam, kiemelve a Kisteleki járás helyzetét. KOVÁCS és BODNÁR (2016) tanulmánya alapján a komplex fejlettségi mutatón belül 6 töketényezőt alakítottam ki, melyet az 1. táblázatba foglaltam össze. A vizsgálat időpontja 2013 és 2022 volt. KOVÁCS és BODNÁR (2016) tanulmányukban a vidékies kistérségeket vizsgálták, a kutatás során a területi tőkével és endogén fejlődéssel kapcsolatos töketényezőket vontak be, majd a továbbiakban elemezték az egyes térségek tőkeellátottságát. Az általam végül kialakított töketényezők eltérnek Kovács és Bodnár által kialakított mutatóktól, mert nem állt minden esetben rendelkezésre adat, vagy változott az adatok gyűjtésének módszertana, így néhány mutatót kihagytam vagy mást alkalmaztam helyette. Ilyen mutató például a működő vállalkozások száma a különböző szektorokban, mely esetben az idősorban módszertani változás történt, így az adatok összehasonlíthatósága korlátozott. Korábban jogi egység, 2017-től gazdasági egység szinten érhetők el az adatok.

1. táblázat: A vizsgálatban alkalmazott, területi tőke-tényezőket meghatározó indikátorok

Tőketényező	Indikátor
Materiális tőketípus	
Magán állótőke (anyagi jólét)	SZJA adófizető, 100 lakosra (fő) Egy lakosra jutó SZJA adóalapot képező belföldi jövedelem (Ft) Személygépkocsi, 1000 lakosra (db) Az év folyamán épített lakás, 1000 lakásra (db) 1 főre jutó SZJA; Összesen (Ft) 1 főre jutó SZJA adóalapot képező jövedelem; Munkaviszonyból (Ft) 1 főre jutó SZJA adóalapot képező jövedelem; Társas vállalkozásból (Ft) Lakónépesség, 100 lakásra (fő)
Vállalkozási környezet	Regisztrált vállalkozás; Mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat (TEÁOR08: A) (dec. 31.) 1000 főre (db) Regisztrált vállalkozás; Ipar (TEÁOR08: B+C+D+E) (dec. 31.) 1000 főre (db) Regisztrált vállalkozások a szolgáltatásokban, 1000 főre (db) Regisztrált vállalkozás, 1000 lakosra (db) Vállalkozások jegyzett tőkéje, egy lakosra (1000 Ft) Export aránya az értékesítés nettó árbevételéből (%)
Infrastrukturális tőke	Közüzemi ivóvízvezeték-hálózatba bekapcsolt lakások aránya (%) Közcatornahálózatba bekapcsolt lakások aránya (%) Háztartási gázfogyasztó, 100 lakásra (fő) Háztartások részére szolgáltatott villamosenergia, egy lakosra (1000 kWh) Önkormányzati járdák kiépítettsége (%) Önkormányzati utak kiépítettsége (%) Budapest elérési ideje közúton a leggyorsabb úton (perc) Saját vármegyeszékhely elérési ideje közúton a leggyorsabb úton (perc) Legközelebbi gyorsforgalmi út csomópont elérési ideje közúton a leggyorsabb úton (perc)
Immateriális tőketípus	
Társadalmi tőke	Természetes szaporodás, fogyás (‰) 25 év alatti nyilvántartott álláskereső aránya (%) Belföldi vándorlási egyenleg, ezer lakosra (‰) Nyilvántartott álláskereső, 100 15-64 évesre (fő) Regisztrált bűncselekmény, 1000 lakosra (db) Civil szervezet, 1000 lakosra (db) Állandó népességből a 0-14 évesek aránya (%) Állandó népességből a 65-x évesek aránya (%)
Humán tőke	Magas presztízsű foglalkoztatási csoportokban foglalkoztatottak aránya (%) Eredményes érettségi vizsgát tett tanulók, 1000 főre (fő) Sikeres szakmai vizsgát tett tanulók, 1000 főre (fő)
Kulturális tőke	Múzeumi látogatók, 100 lakosra (fő) Települési könyvtárakból kölcsönzött könyvtári egység, 100 lakosra (db) Alkotó művelődési közösségek tagjai, 100 lakosra (fő) Rendszeres művelődési formákban résztvevők, 100 lakosra (fő) Rendszeres művelődési foglalkozások, 1000 főre (fő)

Forrás: Kovács-Bodnár (2016) alapján saját szerkesztés (2025)

A komplex fejlettségi mutató kiszámítása az alábbi lépések mentén történt:

1. lépés: Az alapindikátorok azonos terjedelmű skálára való transzformálása normalizálási eljárással a következő képlet alapján:

$$f_{a_{i,j},norm} = \frac{f_{a_{i,j}} - \min(f_{a_{i,j}})}{\max(f_{a_{i,j}}) - \min(f_{a_{i,j}})} \cdot 100$$

ahol

$f_{a_{i,j},norm}$: normalizált alapindikátor

$f_{i,j}$: alapindikátor

$\min(f_{i,j})$: az alapindikátor legkisebb értéke

$\max(f_{i,j})$: az alapindikátor legnagyobb értéke

Azon mutatók esetében, melyek negatív hatással vannak az adott járás fejlődésére (pl. regisztrált bűncselekmények száma 1000 lakosra), ott fordított képletet alkalmaztam, vagyis az alapindikátor legnagyobb értékéből vontam ki a normalizált alapindikátort, és osztottam el a terjedelemmel.

2. lépés: Csoportindikátorok számítása: az egy csoporton belüli alapindikátorok átlagértéke adja az adott csoport csoportindikátorának értékét a következő képlet alapján:

$$f a_i = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n f a_{i,j,norm}$$

ahol

$f a_i$ = csoportindikátor

$f a_{i,j,norm}$: normalizált alapindikátor

n : a csoportban szereplő indikátorok száma

3. lépés: Komplex mutató számítása: a hat csoportindikátor átlagértéke adja a fejlettségi komplex mutató értékét a következő képlet alapján:

$$f i = \frac{1}{m} \sum_{i=1}^m f a_i$$

ahol

$f a_i$: csoportindikátor

$f i$: komplex mutató

m : a csoportindikátorok száma

2.2. Klaszteranalízis

További elemzési módszerként klaszteranalízist alkalmaztam, amely egy adatszoportosítási eljárás, amellyel adatokat homogén csoportokba lehet osztani. A kapott adatokat 95%-os szignifikancia szinten statisztikai elemzésnek vetettem alá. A Kolmogorov–Smirnov-tesztet szintén 95%-os szinten fogadtam el.

A klaszteranalízisnek a célja az volt, hogy n számú elemet kategorizáljak k számú csoportba ($k > 1$), mely csoportokat klaszternek nevezzük, p ($p > 0$) változók használatával. Ahogyan a többi statisztikai típusnak is, a klaszter analízisnek is számos változata van, mindegyik egy-egy külön művelet sor. A „ K alapú csoportosítási eljárás” választottam, ahol az eljárásban a csoportok előre meghatározottak. A klaszteranalízist a Statistical Package for Social Sciences (SPSS) programmal végeztem. Klaszteranalízis segítségével a fejlesztendő járások kategorizálásra kerültek a komplex fejlettségi mutató eredményei alapján, melyeknek először a százalékos változását vizsgáltam

2022-ben 2013-hoz képest. A klaszteranalízis eredményeit földrajzi információs rendszerbe vittem fel, majd térinformatikai módszerekkel térképen ábrázoltam. A térképes ábrázoláshoz a QGIS (3.28.0) programot használtam.

2.3. A települések vizsgálata komplex fejlettségi mutatóval

A jelenleg hatályos 105/2015 (IV.23.), a kedvezményezett települések besorolásáról és a besorolás feltételrendszeréről szóló Kormányrendelet alapján készítettem el a komplex fejlettségi mutatót a települések mélyebb elemzése érdekében. Ebben az esetben nem tökétenyezőket alakítottam ki, mert a járási szinthez képest még kevesebb adat állt rendelkezésre. Például a középiskolai tanulmányokhoz és végzettséghez kapcsolható mutatókat nem lett volna értelme bevonni, hiszen Kistelektől eltekintve minden település esetében nulla lett volna.

A kormányrendelet társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból vizsgálja a településeket. A kormányrendelet azonban a komplex fejlettségi mutató eredményei alapján nem rangsorolja a településeket, csak a következő kategóriákba sorolja: társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból kedvezményezett, valamint jelentős munkanélküliséggel sújtott települések. Ezek a csoportok utalnak a települések fejlettségére/elmaradottságára, azonban egymáshoz való kapcsolatukat nem mutatja. A mutató alkalmazásának a célja, hogy a fejlettséget pontosan számokban kifejezve is tudjam írni a Kisteleki járás esetében, és a települések helyzetét egymáshoz viszonyítva is tudjam vizsgálni. A kormányrendeletnek megfelelően 4 mutatócsoportot alakítottam ki, a 2. táblázatban foglaltak szerint.

2. táblázat: A komplex fejlettségi vizsgálatához használt indikátorok

Mutatócsoport	Indikátor
Társadalmi és demográfiai helyzet mutatói	Népsűrűség (fő/km ²) Természetes szaporodás, fogyás (%) Belföldi vándorlási egyenleg, ezer lakosra (%) Rendszeres szociális segélyben részesítettek havi átlagos száma (fő)/2015. március 1-től egészségkárosodási és gyermekfelügyeleti támogatásban részesítettek havi átlagos száma (fő) Rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesítettek átlagos száma (fő) Hátrányos helyzetű óvodás gyermekek aránya (%) Hátrányos helyzetű általános iskolai tanulók aránya a nappali oktatásban (%) Állandó népességből a 0-14 évesek aránya (%) Állandó népességből a 65-x évesek aránya (%)
Lakás- és életkörülmények mutatói	Az év folyamán épített lakás, 1000 lakásra (db) SZJA adófizető, 100 lakosra (fő) Egy lakosra jutó SZJA adóalapot képező belföldi jövedelem (Ft) Regisztrált bűncselekmény, 1000 lakosra (db)
Helyi gazdasági és munkaerőpiaci mutatók	Nyilvántartott álláskereső, 100 15-64 évesre (fő) Magas presztízsű foglalkoztatási csoportokban foglalkoztatottak aránya (%) Legfeljebb 8 általános iskolát végzett nyilvántartott álláskereső aránya (%) 25 év alatti nyilvántartott álláskereső aránya (%) Vállalkozások jegyzett tőkéje, egy lakosra (1000 Ft) Regisztrált vállalkozás, 1000 lakosra (db) Civil szervezet, 1000 lakosra (db)
Infrastruktúra és környezeti mutatók	Internet-előfizetés xDSL hálózaton, 1000 lakosra (db) Önkormányzati járdák kiépítettsége (%) Önkormányzati utak kiépítettsége (%) Háztartási gázfogyasztó, 100 lakásra (fő) Közüzemi ivóvízvezeték-hálózatba bekapcsolt lakások aránya (%) Közcsatornahálózatba bekapcsolt lakások aránya (%) Háztartások részére szolgáltatott villamosenergia, egy lakosra (1000 kWh) Saját vármegyeszékhely elérési ideje közúton, a leggyorsabb úton (perc) Legközelebbi gyorsforgalmi út csomópont elérési ideje közúton, a leggyorsabb úton (perc)

Forrás: 05/2015. (IV. 23.) Korm. rendelet alapján saját szerkesztés (2025)

1. lépés: Az alapindikátorok azonos terjedelmű skálára való transzformálása normalizálási eljárással a következő képlet alapján:

$$f_{a_{i,j},norm} = \frac{f_{a_{i,j}} - \min(f_{a_{i,j}})}{\max(f_{a_{i,j}}) - \min(f_{a_{i,j}})} 100$$

ahol

$f_{a_{i,j},norm}$: normalizált alapindikátor

$f_{a_{i,j}}$: alapindikátor

$\min(f_{a_{i,j}})$: az alapindikátor legkisebb értéke

$\max(f_{a_{i,j}})$: az alapindikátor legnagyobb értéke

Azon mutatók esetében, melyek negatív hatással vannak az adott járás fejlődésére (pl. regisztrált bűncselekmények száma 1000 lakosra), ott fordított képletet alkalmaztam, vagyis az alapindikátor legnagyobb értékéből vontam ki a normalizált alapindikátort, és osztottam el a terjedelemmel.

2. lépés: Csoportindikátorok számítása: az egy csoporton belüli alapindikátorok átlagértéke adja az adott csoport csoportindikátorának értékét a következő képlet alapján:

$$fa_i = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n fa_{i,j,norm}$$

ahol

fa_i = csoportindikátor

$fa_{i,j,norm}$: normalizált alapindikátor

n : a csoportban szereplő indikátorok száma

3. lépés: Komplex mutató számítása: a négy csoportindikátor átlagértéke adja a fejlettségi komplex mutató értékét a következő képlet alapján:

$$fi = \frac{1}{m} \sum_{i=1}^m fa_i$$

ahol

fa_i : csoportindikátor

fi : komplex mutató

m : a csoportindikátorok száma

A települések további és mélyebb vizsgálatára leíró statisztika elemzést alkalmaztam, illetve végeztem egy változás vizsgálatot is, melynek eredményeit térinformatikai módszerrel térképen ábrázoltam. A térképes ábrázolás a QGIS (3.28.0) program segítségével történt.

2.4. Trendszerűség

A Kisteleki járás társadalmi és demográfiai helyzetének értékeléséhez kiegészítéseként trendszerűséget végeztem, annak érdekében, hogy a népességszámot meg tudjam becsülni 2022-höz képest 30 évre előre, azaz 2053-ra. A népességszám előre vetítése az alábbi képlet segítségével történt:

$$P(t) = \frac{P_0 K}{P_0 + (K - P_0)e^{-rt}}$$

ahol

$P(t)$ = jövőben (előre meghatározott időpontban) várható népességszám

P_0 = a kiindulási népesség

K = a környezet eltartóképessége (vagyis az a népességszám, amelyet a környezet még el tud tartani)

r = a születési és a halálozási ráta különbsége

t = az előre vetített évek száma, amikor meg kívánjuk határozni a jövőbeni népesség lélekszámát.

A fenti formulából látható, hogy $P(t) \rightarrow K$, ha $t \rightarrow \infty$, továbbá, ha $0 < P_0 < K$, akkor $0 < P(t) < K$ teljesül minden $t > 0$ -ra.

Ha a fenti formulába behelyettesítünk, akkor tehát a kiindulási paraméterek figyelembevételével a népesség időben előrevetített jövőbeni lélekszámát meghatározhatjuk (BRAUER et al. 2010).

A népességszám előrejelzését tovább pontosítottam, figyelembe véve az élveszületések és a halálozások alakulását, valamint a bevándorlás és kivándorlás folyamatait. Ennek alapján a népesség reprodukciója kizárólag ezen tényezők együttes figyelembevételével határozható meg, ami lehetővé teszi a pontosabb jövőbeli trendek meghatározását (KAPITÁNY 2015).

$$R = \frac{B - D + I - E}{P} = b - d + i - e$$

R = a tényleges szaporodás arányszáma

B = élve születések száma

D = halálozások száma

I = bevándoroltak száma

E = a kivándoroltak száma

P = a népesség száma

b = nyers születési arányszám

d = nyers halálozási arányszám

i = bevándorlási arányszám

e = kivándorlási arányszám (POLÓNYI, 2002).

Az előző képletet tovább finomítva a születési és a halálozási ráta különbsége helyett a tényleges szaporodási arányszámot helyettesítettem be a képletbe:

$$P(t) = \frac{P_0 K}{P_0 + (K - P_0)e^{-Rt}}$$

Ez alapján az előző képlethez képest, egy sokkal pontosabb értéket kaptam.

2.5. Félig strukturált interjú a települések vezetőivel

Annak érdekében, hogy a Kisteleki járás települését mélyebben megismerjem, és a szekunder kutatás során kapott eredmények okát feltárjam, primer kutatásom részeként félig strukturált interjút készítettem a települések vezetőivel, akik készségesen álltak a rendelkezésemre. Az interjúk elkészítésének időpontját és helyszíneit a 3. táblázatba foglaltam össze.

3. táblázat: A félig strukturált interjúk időpontjai, helyszínei és alanyai

Időpont	Település	Vezető
2024.02.27.	Balástya	Újvári László
2024.03.01.	Pusztaszer	Máté Gábor
2024.03.05.	Csengele	dr. Tóth Tibor Imre
2024.03.05.	Kistelek	Nagy Sándor
2024.03.12.	Baks	Búza Zsolt
2024.05.10.	Ópusztaszer	Makra József

Forrás: Saját szerkesztés (2025)

Az interjú során kapott válaszokat és eredményeket nem tárgyaltam a dolgozatban külön fejezetben, a primer és a szekunder kutatás során kapott eredményeket egészítettem ki, vagy támasztottam alá az interjúkkal.

2.6. Lakossági kérdőív

További primer kutatási módszerként online kérdőíves felmérést végeztem a helyi lakosok körében. A kérdőíveket a Limesurvey nevű programmal készítettem. A kérdőívek tesztelésére 2024.08.21-én került sor, a kérdések többszöri átdolgozását és véglegesítését követően. A tesztelés rendben volt, egy technikai hiba javítása után 2024.08.25-én a kérdőívek kiküldésre kerültek. Megkerestem a települések polgármestereit, akik továbbították a kérdéssort a helyi közösségi csoportok vezetőinek, illetve újságírók, könyvtárosok, civil szervezetek vezető is segítettek. Különböző csoportokban, közösségi oldalon több héten keresztül újra és újra megosztottam. A kérdőíveket hólabda módszerrel, emailben/üzenetben is elküldtem az összes Kisteleki járásban élő ismerősömnök, akiket arra kértem, hogy küldjék tovább. Egy korábbi kutatásomba bevont személyeket is egyesével felhívtam, és emailben elküldtem nekik is a kérdőíveket. Részt vettem olyan rendezvényeken, ahol a Kisteleki járásban élők képviseltették magukat. Felkerestem a települések képviselőit a rendezvényeken, majd a bemutatkozást követően kértem a segítségüket a kitöltésben, illetve a kérdőívek megosztásában. A kérdőívek lezárására 2024. 10.02.-án került sor. A kérdőíveknek összesen 755 megtekintése volt, ebből 303-an töltötték ki. Ennek oka lehet, hogy a bevezetőt kevesen olvasták el, és a kitöltés kezdetén szembesülhettek azzal, hogy az ő településük nem tartozik a Kisteleki járáshoz, illetve a visszajelzések alapján elmondható, hogy sokan elkezdték a kitöltést, de nem fejezték be a kérdőív hosszára hivatkozva. A kérdőív válaszainak átnézése után 296 értékelhető kérdőívet azonosítottam, a 4. táblázatban megjelölt települési bontásban.

4. táblázat: A vizsgált települések állandó lakossága és a vizsgálatba résztvevő kitöltők száma és aránya (fő; %), 2024

Település	Baks	Balástya	Csengele	Kistelek	Ópusztaszer	Pusztaszer
Lakónépesség (fő)	1 893	3 233	1 723	7 072	1 979	1 299
Kitöltők (fő)	36	60	20	83	48	49
Kitöltők aránya a lakónépességéből (%)	1,90	1,86	1,16	1,17	2,43	3,77

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés (2025)

A kérdőív kitöltői számát illetően nem tekinthető tökéletesen reprezentatívnak, azonban fontos megjegyezni, hogy a kutatás során kapott eredmények többsége összhangban van, illetve alátámasztja a szekunder kutatási és egyéb primer kutatási eredményeket. A kérdőív kérdéseire adott válaszokból az is kiderül, hogy jellemzően azok vettek részt a kutatásban, akiket érdekel a településük és saját helyzetük, valamint jövőjük.

A kapott eredményeket leíró statisztikával mutattam be, SWOT analízis segítségével összegeztem, ezzel a Kisteleki járás gazdasági és társadalmi problémáinak azonosítását elősegítve. A SWOT analízis egy olyan stratégiai tervező eszköz, amelyet döntésekhez és helyzetelemzések elkészítéséhez használnak (PAHL–RICHTER, 2007; FINE, 2009).

Annak érdekében, hogy a kitűzött célok és azok vizsgálatának módszerei egyértelműek és átláthatók legyenek, azokat az 1. ábra segítségével foglaltam össze.

A Kisteleki járás helyzete a fejlesztendő járások között	A Kisteleki járás településinek helyzete	Eredmények és következtetések
<ul style="list-style-type: none">• Komplex fejlettségi mutató• Klaszteranalízis	<ul style="list-style-type: none">• Komplex fejlettségi mutató• Trendsámítás• Félig strukturált mélyinterjú• Online lakossági kérdőív	<ul style="list-style-type: none">• SWOT analízis

1. ábra: A kitűzött célok és az alkalmazott saját kutatási módszerek összefüggése

Forrás: Saját szerkesztés (2025)

3. EREDMÉNYEK ÉS AZOK MEGBESZÉLÉSE

3.1. A Kisteleki járás helyzetének vizsgálata a fejlesztendő járások között

Először a fejlesztendő járásokat vettem górcső alá, kiemelve a Kisteleki járást, mely során egy komplex fejlettségi mutatót számoltam 2013-ra és 2022-re. KOVÁCS és BODNÁR (2016) tanulmánya alapján a komplex fejlettségi mutatón belül 6 töketényezőt alakítottam ki.

Az első töketényező közül a magán állótoke a fejlesztendő járásokon belül a Kisteleki járás esetében igen kedvezőtlenül alakult 2013-ban, hiszen a vizsgált járás csak egy járást hagyott maga mögött a Cigándit (5. táblázat). 2022-ben a Kisteleki járás jelentős előrelépést ért el a fejlesztendő járások rangsorában, 32 helyet javítva a magán állótoke esetében. Ez annak köszönhető, hogy a tényezőcsoport minden mutatójában javulást sikerült elérnie. A magán állótoke százalékos változását tekintve a járás a Cigánd járás után a második legnagyobb fejlődést mutatta. A pozitív változások között kiemelhető az SZJA adófizetők számának növekedése, amely részben a munkanélküliség csökkenésével, vagyis a nyilvántartott álláskeresők számának mérséklődésével magyarázható.

5. táblázat: A magán állótoke mutatóira vonatkozó KFM és a fejlesztendő járások sorrendje, 2013 és 2022

Sorrend	Járas	KFM (2013)	Sorrend	Járas	KFM (2022)
1.	Cigándi	9,87	1.	Kunhegyesi	16,24
2.	Kisteleki	19,68	2.	Csengeri	20,69
3.	Sarkadi	21,46	3.	Ózdi	22,14
4.	Ózdi	21,99	4.	Edelényi	24,94
5.	Csengeri	24,35	5.	Gönci	25,33
6.	Jánoshalmi	26,58	6.	Encsi	27,77
7.	Vásárosnaményi	27,27	7.	Sarkadi	28,57
8.	Fehérgyarmati	28,47	8.	Bácsalmási	28,67
9.	Hevesi	29,55	9.	Cigándi	29,17
10.	Gönci	29,90	34.	Kisteleki	44,83
54.	Vasvári	77,02	54.	Vasvári	78,31

Forrás: TeIR adatok alapján saját számítás és szerkesztés (2025)

A következő töketényező a vállalkozási környezet volt, mely esetében a Kisteleki járás igen jól teljesített mindkét vizsgált évben, csak hét hellyel maradt el a legjobban teljesítő Csengeri (2013) és Kiskunmajsai (2022) járásoktól (6. táblázat). Azonban a vállalkozási környezetre vonatkozó komplex fejlettségi mutatón nem sikerült javítania a járásnak 2022-re 2013-hoz képest, így a rangsorban elfoglalt helyén sem. A járásban Kistelek rendelkezik ipari parkkal, mely létesítmény csak részeredményeket hozott a gazdasági előmozdítása érdekében, a beruházások nagyrészt az ígéreték szintjén maradtak. Balástyán is kialakításra került ipari terület egy TOP-os pályázat segítségével, melynek lezárása 2021-ben valósult meg. Azonban még várják a betelepülni szándékozó vállalkozásokat. Ezek a tények rávilágítanak arra, hogy a Kisteleki járásban a

vállalkozási környezeten javítani kell, amit elsősorban a megfelelően erre kialakított infrastruktúra tud támogatni.

6. táblázat: A vállalalkozási környezet mutatóira vonatkozó KFM és a fejlesztendő járások sorrendje, 2013 és 2022

Sorrend	Járás	KFM (2013)	Sorrend	Járás	KFM (2022)
1.	Cigándi	5,30	1.	Encsi	11,57
2.	Putnoki	13,78	2.	Putnoki	12,48
3.	Encsi	15,88	3.	Edelényi	13,62
4.	Edelényi	16,35	4.	Szikszoói	15,74
5.	Szikszoói	16,54	5.	Mezőcsáti	16,89
6.	Mezőcsáti	17,90	6.	Ózdi	20,45
7.	Kunhegyesi	18,59	7.	Jászapáti	21,03
8.	Jászapáti	18,90	8.	Cigándi	22,13
9.	Enyingi	21,63	9.	Kunhegyesi	22,78
47.	Kisteleki	45,23	47.	Kisteleki	45,14
54.	Csengeri	58,91	54.	Kiskunmajsai	55,56

Forrás: TeIR adatok alapján saját számítás és szerkesztés (2025)

Az infrastrukturális tőke esetében a Kisteleki járás a többi fejlesztendő járáshoz képest javított a rangsorban elfoglalt helyén a vizsgált időszakban (7. táblázat). A Kisteleki járásban összességében jelentősen nőtt a közcsatornahálózatba bekapcsolt lakások aránya, a háztartások részére szolgáltatott villamosenergia mennyisége, és az önkormányzati járdák kiépítettségé is. A továbbiakban csökkent Budapest, a saját vármegyeszékhely és a legközelebbi gyorsforgalmi út csomópont elérési ideje közúton, ami köszönhető a közlekedési infrastruktúra fejlesztésének. A Kisteleki járás 2022-re 6,11%-ot javított a komplex fejlettségi mutatón 2013-hoz képest.

7. táblázat: Az infrastrukturális tőke mutatóira vonatkozó KFM és a fejlesztendő járások sorrendje, 2013 és 2022

Sorrend	Járás	KFM (2013)	Sorrend	Járás	KFM (2022)
1.	Cigándi	38,71	1.	Bácsalmási	37,41
2.	Putnoki	40,80	2.	Sellyei	38,47
3.	Bácsalmási	44,69	3.	Putnoki	39,49
4.	Jánoshalmi	44,79	4.	Szigetvári	39,88
5.	Sellyei	44,95	5.	Baktalórántházai	45,04
6.	Gönci	46,09	6.	Fehérgyarmati	46,98
7.	Edelényi	46,19	7.	Jánoshalmi	48,08
8.	Encsi	46,47	8.	Hegyháti	48,30
9.	Ózdi	47,71	9.	Edelényi	49,39
37.	Kisteleki	59,39	35.	Kisteleki	63,02
54.	Füzesabonyi	60,10	54.	Füzesabonyi	81,48

Forrás: TeIR adatok alapján saját számítás és szerkesztés (2025)

A magán állótőke mellett a társadalmi tőke esetében sikerült a legtöbbet javítani a Kisteleki járásnak a rangsorban elfoglalt helyén a többi fejlesztendő járáshoz képest (8. táblázat). 2013-ban a 39. helyet foglalta el, 2022-re javítva helyzetén az 50.-dik helyre került. Mindezt köszönheti többek között annak, hogy a belföldi vándorlási egyenleg negatívól pozitív értéket vett fel, nőtt a

civil szervezetek száma, és jelentősen csökkent az állandó népességből a 65-x évesek és a 25 év alatti nyilvántartott álláskereső aránya.

8. táblázat: A társadalmi tőke mutatóira vonatkozó KFM és a fejlesztendő járások sorrendje, 2013 és 2022

Sorrend	Járás	KFM (2013)	Sorrend	Járás	KFM (2022)
1.	Pétervásárai	38,81	1.	Tokaji	38,97
2.	Záhonyi	40,44	2.	Mezőkovácsházai	41,30
3.	Jánoshalmi	40,93	3.	Vásárosnaményi	44,79
4.	Kunszentmártoni	45,36	4.	Tabi	45,08
5.	Mezőkovácsházai	45,87	5.	Pétervásárai	45,45
6.	Sarkadi	47,48	6.	Karcagi	45,67
7.	Csurgói	47,61	7.	Sarkadi	46,12
8.	Baktalórántházai	47,94	8.	Csengeri	46,57
9.	Ózdi	47,95	9.	Szigetvári	46,78
39.	Kisteleki	57,46	50.	Kisteleki	62,84
54.	Szigetvári	67,23	54.	Kiskunmajsai	64,10

Forrás: TeIR adatok alapján saját számítás és szerkesztés (2025)

A fejlesztendő járások közül a humán tőkét illetően a Kisteleki járás a 24-dik legszegényebb járás volt 2013-ban hazánkban, és csak öt helyet sikerült javítania 2022-re a többi járáshoz képest (9. táblázat). Azonban a humán tőkére vonatkozó komplex fejlettségi mutató értéke romlott (24,92) a korábbi adathoz (27,94) viszonyítva. Ha a humán tőke mutatóira vonatkozó KFM 2013 és 2022 közötti százalékos változását nézzük, 10,83%-ot rontott a Kisteleki járás a vizsgált időszakban a helyzetén. A jövőben fontos lenne javítani a munkaerő által birtokolt készségek állományát, mely elősegítené a humán tőke kedvezőbb alakulását.

9. táblázat: A humán tőke mutatóira vonatkozó KFM és a fejlesztendő járások sorrendje, 2013 és 2022

Sorrend	Járás	KFM (2013)	Sorrend	Járás	KFM (2022)
1.	Cigándi	2,79	1.	Bácsalmási	6,17
2.	Devecseri	7,01	2.	Devecseri	6,95
3.	Enyingi	7,41	3.	Kemecsei	9,39
4.	Sarkadi	12,14	4.	Sellyei	9,69
5.	Nyíradonyi	15,60	5.	Enyingi	10,23
6.	Kunhegyesi	15,73	6.	Nyíradonyi	12,73
7.	Putnoki	15,91	7.	Vasvári	14,72
8.	Mezőcsáti	16,39	8.	Jászapáti	14,97
9.	Sellyei	16,93	9.	Sarkadi	15,64
24.	Kistelek	27,94	29.	Kisteleki	24,92
54.	Tokaji	100,00	54.	Tokaji	91,20

Forrás: KSH és TeIR adatok alapján saját számítás és szerkesztés (2025)

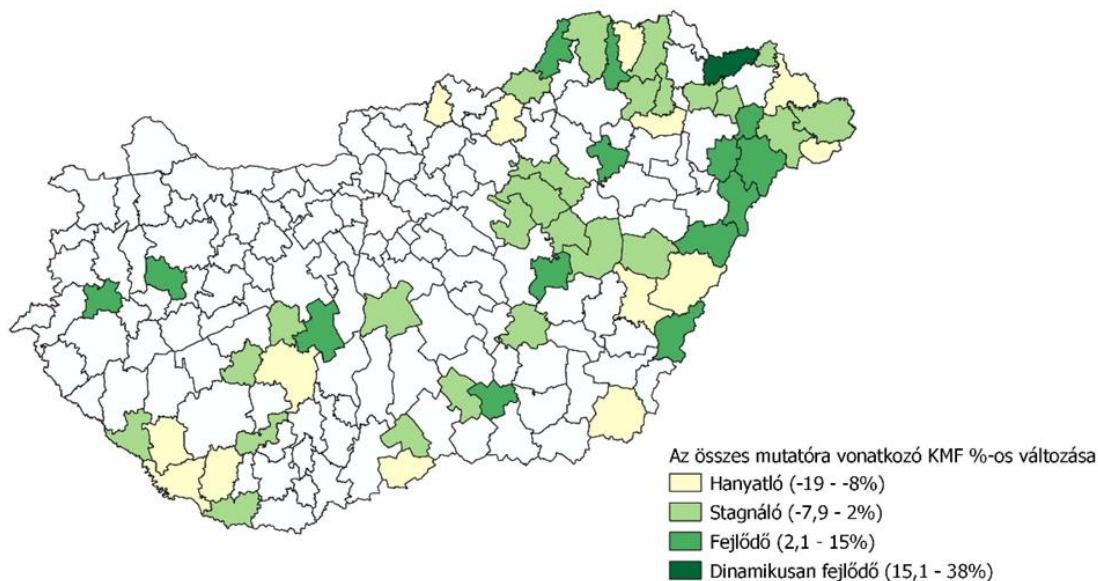
A kulturális tőke szempontjából a Kisteleki járás 2013-ban a fejlesztendő járások közül a legjobb eredményt érte el (10. táblázat). 2022-re azonban rontott mind a pozíciója, mind a mutató értékén. A visszaesést elsősorban a rendszeres művelődési foglalkozások számának csökkenése okozta.

10. táblázat: A kulturális tőke mutatóira vonatkozó KFM és a fejlesztendő járások sorrendje, 2013 és 2022

Sorrend	Járás	KFM (2013)	Sorrend	Járás	KFM (2022)
1.	Mezőcsáti	2,18	1.	Encsi	1,98
2.	Encsi	4,40	2.	Ibrányi	4,12
3.	Baktalórántházai	5,56	3.	Nagykállói	5,93
4.	Csengeri	6,60	4.	Csengeri	6,51
5.	Vásárosnaményi	7,13	5.	Ózdi	6,78
6.	Fehérgyarmati	7,97	6.	Mátészalkai	6,91
7.	Szikszói	9,28	7.	Vásárosnaményi	8,47
8.	Putnoki	9,29	8.	Mezőcsáti	9,24
9.	Sarkadi	9,41	9.	Sarkadi	10,03
10.	Ózdi	11,94	52.	Kisteleki	43,94
54.	Kisteleki	53,85	54.	Devecseri	64,78

Forrás: TeIR adatok alapján saját számítás és szerkesztés (2025)

A továbbiakban a komplex fejlettségi mutató hat tőketényezőjének értékét átlagoltam. A bekövetkezett százalékos változások alapján négy járás csoportot határoztam meg klaszteranalízis segítségével, melyek a következők: hanyatló, stagnáló, fejlődő és dinamikusán fejlődő kategória (2. ábra). A fejlesztendő járásokat vizsgálva, a 2013 és 2022 közötti időszakban, a Kisteleki járás összességében 8,02%-os javulást ért el a komplex fejlettségi mutatóban. Ennek köszönhetően a vizsgált időszak végére a fejlesztendő járások között a hatodik legjobban teljesítő járás volt és a fejlődő kategóriába esett.

2. ábra: Az összes mutatóra vonatkozó KFM 2013 és 2022 közötti százalékos változása a fejlesztendő járásokban

Forrás: KSH és TeIR adatok alapján saját számítás és szerkesztés (2025)

A fejlesztendő járások rangsorát tekintve a Kisteleki járás 2013-ban a 41-dik legelmaradottabb térség volt hazánkban, azonban 2022-re kilenc helyet javítva, az 50-dik helyre került. Összességében elmondható, hogy a járás mindezt köszönheti elsősorban a magán állótőke alakulásának, mely az anyagiakat veszi alapul és felhalmozása jelenti az elmaradottságból való

kitörést és a felzárkózáshoz szükséges egyik legfontosabb tényezőt. A magán állótöke mellett a Kisteleki járás javított a társadalmi tőkén, mely jelentős hatással van a gazdasági teljesítményre, annak jó működésére.

3.2. A Kisteleki járás településeinek vizsgálata komplex fejlettségi mutatóval

A fejlesztendő járásokat követően, a Kisteleki járás településeit vettem górcső alá. A települések esetében is számoltam egy komplex fejlettségi mutatót a 105/2015 (IV.23.) Kormányrendelet alapján, mely során a rendeletnek megfelelően 4 tényezőcsoportot alakítottam ki. A komplex fejlettségi mutató számítását követően elmondható, hogy minden település javított a helyzetén 2022-re, 2013-hoz képest (11. táblázat). A mutató alapján felállított rangsorban az első helyet a járás egyetlen városi ranggal rendelkező települése szerezte meg, Kistelek. Kisteleket követte Balástya, Pusztaszer, Ópusztaszer, Baks és az utolsó helyen Csengele végzett. A rangsortól érdekesebb eredmény az, hogy mennyit sikerült javítani a településeknek a vizsgált időszakban a helyzetükön. A települések közül Ópusztaszer érte el a legnagyobb előrelépést, mind a rangsorban, mind pedig a mutatókban, melyet köszönhet többek között a helyi gazdasági és munkaerőpiaci mutatóknak, valamint a lakás és életkörülmények mutatóiban történő kiemelkedő javulásnak.

11. táblázat: A gazdasági, társadalmi és környezeti mutatókra vonatkozó KFM alapján számított csoportátlag települési sorrendje a Kisteleki járásban, 2013 és 2022

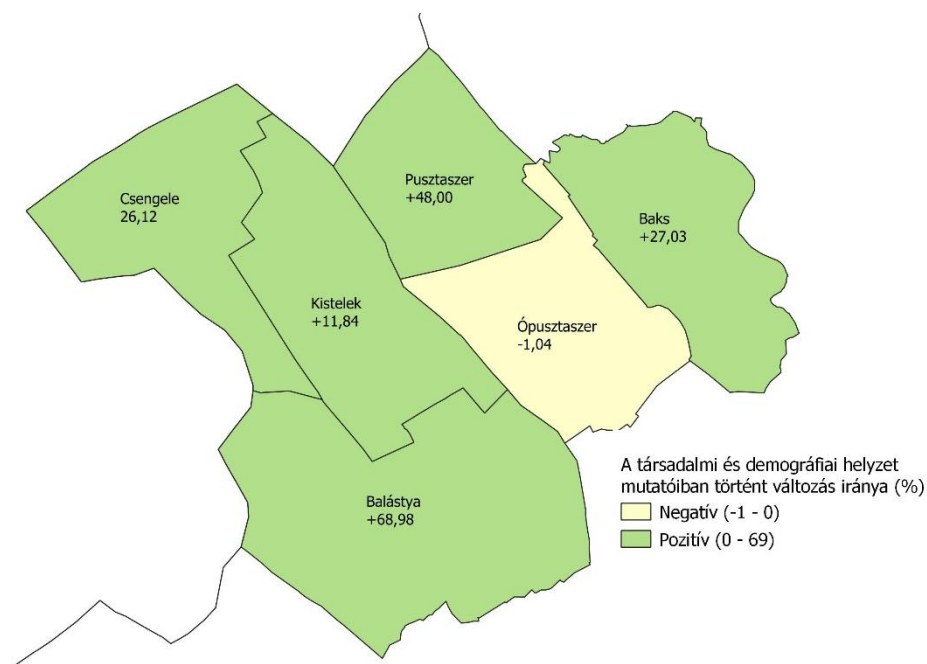
Sorrend	Terület	2013 (KFM)	Sorrend	Terület	2022 (KFM)
1.	Kistelek	68,3	1.	Kistelek	72,9
2.	Balástya	46,5	2.	Balástya	53,3
3.	Pusztaszer	40,7	3.	Pusztaszer	49,4
4.	Baks	33,0	4.	Ópusztaszer	41,5
5.	Csengele	29,2	5.	Baks	34,7
6.	Ópusztaszer	27,1	6.	Csengele	31,5

Forrás: KSH és TeIR adatok alapján saját számítás és szerkesztés (2025)

A Kisteleki járást és annak településeit részletesen is elemeztem. A demográfiai helyzet kapcsán elmondható, hogy a TeIR adatközlése alapján 2022-ben a Kisteleki járás lakónépessége 17 198 fő volt, ebből a lakosok közel 41%-a élt a járás egyetlen városában, Kisteleken, míg a fentmaradó 59% a környező településeken. A Kisteleki járás lakónépessége 2013 és 2022 között folyamatosan csökkent, melynek az aránya jóval meghaladja az országos átlagot. Ezekkel a népességi adatokkal Csongrád-Csanád vármegye hét járása közül a legkisebb a vizsgált járás.

A demográfia kapcsán fontos beszélni a térségben az etnikai alapú szegregáció helyzetéről. A 2022. évi népszámlálás során magukat cigány (románi, beás) etnikai kisebbséghez tartozónak vallók aránya a Kisteleki járásban 2,4 % volt, ami jóval meghaladta a Csongrád-Csanád vármegyei (0,9%), és kicsivel az országos átlagot (2,2%) is (TeIR, 2023). A cigány népesség aránya a Kisteleki járás Baks községében kiemelkedőbb, a Mária telep nevű szegregátummal

összefüggésben. A Kisteleki járás településeire vonatkozó népesség előre számítás eredményeként elmondható, hogy 2053-ra a járás népessége 13 730 fő lesz várhatóan 2022-höz képest, ami azt jelenti, hogy 20%-kal fog csökkeni a járás népessége. Ez a tény a jövőre nézve igen kedvezőtlen. Ha módosítjuk a számítást és a népességszám előrevetítésére használt képletbe a természetes szaporodás helyett a tényleges szaporodással számolunk, akkor egy másik képet kapunk, hiszen így várhatóan 18 494 fő lesz a Kisteleki járás népessége 2053-ra, ami több mint 7,5%-os növekedést mutat 30 év alatt. Ez a kedvezőbb eset köszönhető annak, hogy a tényleges szaporodás arányszám képletében a vándorlási egyenleg pozitív, ami nem feltétlen a térség jó gazdasági teljesítményéből fakad. A kisebb települések esetében a bevándorlás történhet az olcsóbb életlehetőség reményében is, ami tovább erősíti a szegénységet az adott térségben. Ebben az esetben ezt a tényt korábbi kutatások eredményei is megerősítik (ld. ÁGOSTON–DURÓ, 2012). Összességében elmondható, hogy a társadalmi és demográfiai helyzet mutatóiban történt %-os változás egyetlen település, Ópusztaszer esetében alakult negatívan a vizsgált időszakban, hiszen a település jelentősen rontott a természetes szaporodás és fogyás mutatóin, mindemellett jelentősen nőtt állandó népességből a 65-x évesek aránya (3. ábra). A legpozitívabb változás Balástya esetében történt, 68,98%-ot javított korábbi helyzetén.

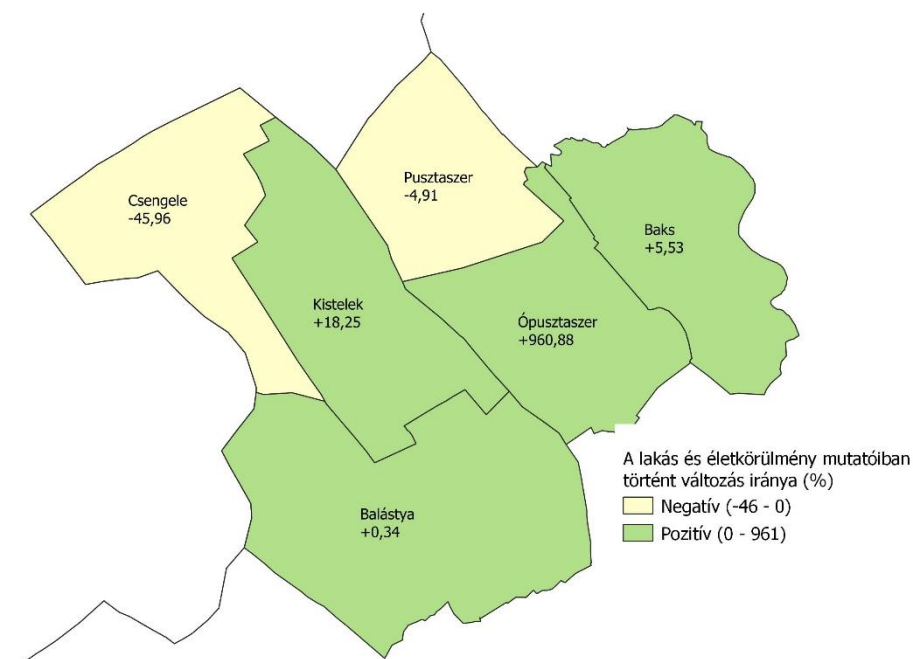

3. ábra: A társadalmi és demográfiai helyzet mutatóiban történt változás a Kisteleki járás települései esetében, 2013-2022 (% , 2013=100%)

Forrás: KSH és TeIR adatok alapján saját számítás és szerkesztés (2025)

A lakás és életkörülmények mutatóira vonatkozó KFM alapján számított csoportátlag eredményeként mindkét vizsgált évben Kistelek teljesített a legjobban, melyet elsősorban köszönhet a városi rangjának és az ezzel járó előnyöknek. A mutatón Ópusztaszernek sikerült a legtöbbet javítani, melyet köszönhet a regisztrált bűncselekmények számának a csökkenésének,

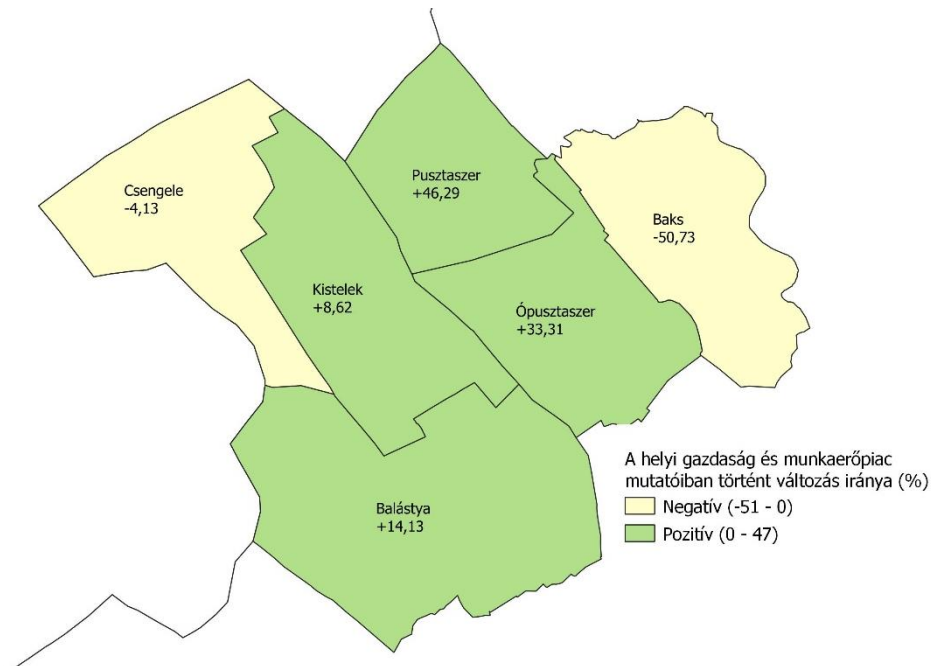
illetve az SZJA adófizetők aránya növekedésének (4. ábra). A mutató két település esetében alakult negatívan, ezek Csengele és Pusztaszer.

4. ábra: A lakás és életkörülmény mutatóiban történt változás a Kistéleki járás települései esetében, 2013-2022 (% , 2013=100%)

Forrás: TeIR adatok alapján saját számítás és szerkesztés (2025)

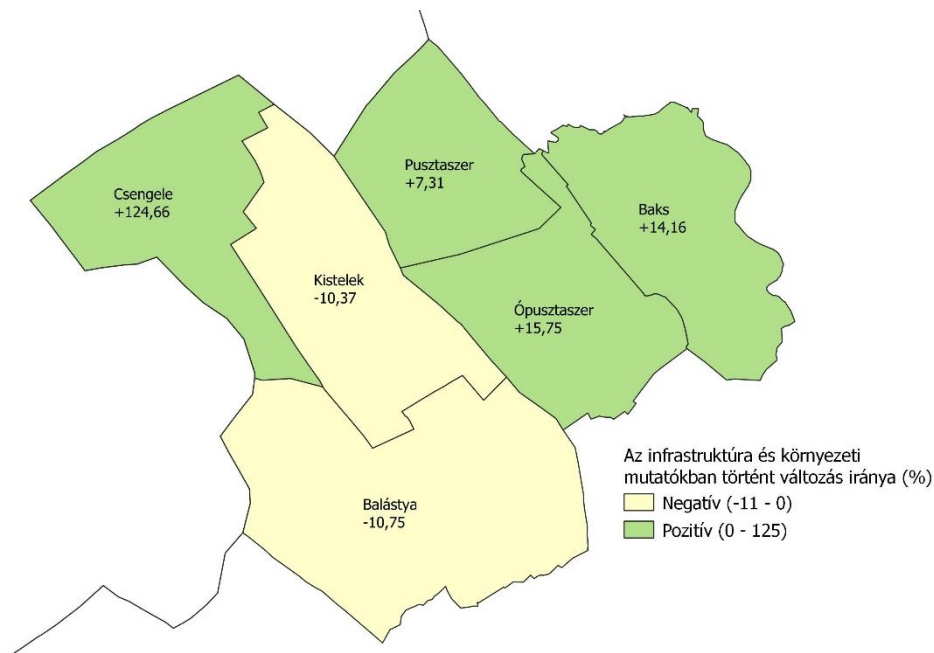
A helyi gazdasági és munkaerőpiaci helyzetet értékelve elmondható, hogy Kistelek és környéke jelenleg egy iparhiányos térség. Azonban a térségbe jelentős beruházás érkezik, a BYD autógyár, ami arra sarkallta a településeket, hogy elkezdték fejleszteni a meglévő ipari parkokat (Kistelek és Balástya), és újabb ipari területek kerültek kijelölésre. A Kistéleki járás egyik meghatározó ágazata a mezőgazdaság, ahol a szántóföldi növénytermesztés, zöldség és gyümölcsstermesztés dominál. A turizmus tekintetében elmondható, hogy a Kistéleki járás országos szempontból is kiemelkedő idegenforgalmi-kultúrtörténeti központtal rendelkezik, az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékparkkal, ahová a turizmus is koncentrálnak a járáson belül, annak ellenére, hogy a térség gazdag ember alkotta és természeti értékekben. Összességében elmondható, hogy a járás településein a helyi gazdaság és munkaerőpiac mutatóira vonatkozó KFM-ben történő százalékos változás iránya két település esetében alakult negatívan (Baks, Csengele), míg Pusztaszer javított a legtöbbet helyzetén (5. ábra).

5. ábra: A helyi gazdaság és munkaerőpiac mutatóiban történt változás a Kistéleki járás települései esetében, 2013-2022 (% , 2013=100%)

Forrás: TeIR adatok alapján saját számítás és szerkesztés (2025)

A járás közlekedés-földrajzi adottságait tekintve igen kedvező, hiszen itt halad át a Budapest-Szeged vasútvonal és az M5-ös autópálya is, melynek csomópontja található Balástyán, Csengelén és Kisteleken. Az infrastruktúra és a környezeti mutatók esetében számolt KFM Balástyától és Kistelektől eltekintve minden település javított a vizsgált időszakban (6. ábra).

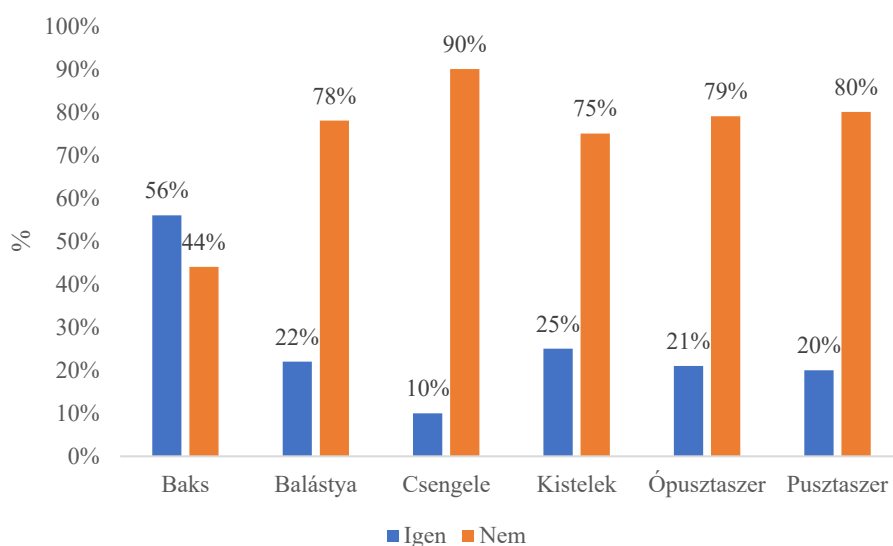
6. ábra: Az infrastruktúra és környezeti mutatókban történt változás a Kistéleki járás települései esetében, 2013-2022 (% , 2013=100%)

Forrás: TeIR adatok alapján saját számítás és szerkesztés (2025)

3.3. A kérdőíves felmérés eredményei

Primer kutatásként a félig strukturált interjúk mellett lakossági kérdőívet készítettem annak érdekében, hogy a Kisteleki járás településeit mélyebben megismerjem. Összesen 296 db értékelhető kérdőív született. Az iskolai végzettség alapján elmondható, hogy jellemzően a magasabb iskolával rendelkezők vettek részt a felmérésben. A foglalkozás tekintetében a legnagyobb arányban a foglalkoztatott, alkalmazotti viszonyban állók voltak a legtöbben, ami a kitöltők 47%-át jelentette. A válaszadók jellemzően helyben dolgoznak, ami arra enged következtetni, hogy sokan folytatnak gazdasági tevékenységet, ami helyhez kötött, mint például a mezőgazdaság. Ezt a tényt megerősítette a kitöltők válasza a gazdasági tevékenység jellegére vonatkozóan. A mezőgazdaság mellett jellemzően a szolgáltatásban dolgoznak a legtöbben. A kitöltők azért választották a saját településüket a gazdasági tevékenység végzésének helyszínéül, mert megegyezik a lakóhelyükkel, illetve a tevékenység helyhez kötött. A válaszadók szempontjából kevésbé volt fontos tényező a kedvező közlekedési és egyéb infrastrukturális feltételek megléte, valamint a kedvező adózási feltételek.

A továbbiakban a Kisteleki járás lakosait arról kérdeztem, hogy ha tehetnék, akkor elköltöznének-e a saját településükről (7. ábra). Egyedül Baks esetében nyilatkoztak többségében igennel, a többi település esetében 34% alatt van azok aránya, akik, ha tehetnék, elhagynák a települést. Az elköltözés okai között nem csak a településsel kapcsolatos problémák szerepeltek. Többen nem csak a települést, de az országot is szeretnék elhagyni a jobb élet reményében. A település iránti szeretet minden település esetében inkább jellemző.

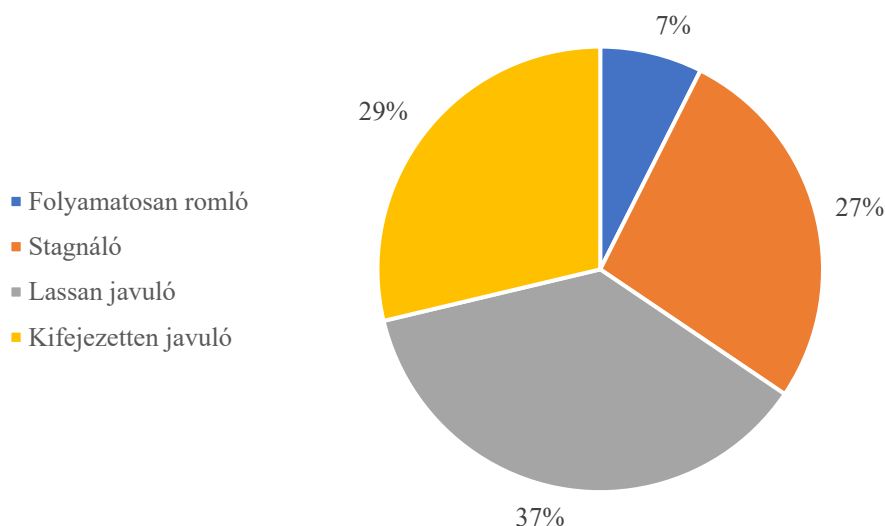

7. ábra: A kitöltők véleményének megoszlása a saját településén maradásról vagy elköltözésről a Kisteleki járásban (%)

Forrás: Primer kutatás alapján saját szerkesztés (2025)

A következő kérdéskör a települések helyzetére vonatkozott. Ez alapján elmondható, hogy Bakson ítélték meg a legrosszabbul a település általános állapotát, a közbiztonságot, a kulturális szolgáltatásokat, a település csendjét és nyugalma, a munkalehetőségeket és összességében a gazdasági fejlettséget. A leginkább pozitívan megítélt település Csengele volt, ahol a vizsgált települések közül a legkedvezőbb volt többek között a fiatalok helyzete, a kulturális és szórakozási lehetőségek, a helyi közösség összetartása, és összességében a település gazdasági fejlettsége. Kistelek esetében kiemelkedők voltak a tömegközlekedési és a sportolási lehetőségek a kutatásban résztvevők véleménye alapján, Pusztaszeren pedig a fotós turizmus alapját is nyújtó természeti környezet állapota. Alapvetően minden település esetében jónak ítélték meg az ott lakók a bölcsődei, óvodai ellátást és az alapfokú oktatást. Ezt követően a válaszadók a legsürgősebben megoldandó problémákat jelölték meg a településekre vonatkozóan. Bakson a válaszadók közel fele gondolja úgy, hogy az egyik legnagyobb probléma a közbiztonság, mely során kiemelték a bűnözést, a drogot és a kóbor kutyák jelenlétét. A közbiztonság után a szűkös munkalehetőségeket jelölték meg, illetve a fiatalok helyzetét. Balástyán összességében a legnagyobb probléma kül- és belterületi utak állapota. A továbbiakban fontos lenne a munkahelyteremtés és a fiatalok helyzetének elősegítése a válaszadók véleménye alapján. Csengelén a kevés munkahelyet, a tömegközlekedést és a mezőgazdaság helyzetét ítélték meg a három legsürgetőbb problémának. Kisteleken az utak javítása, karbantartása és szilárd burkolattal való ellátása, a munkahelyteremtés, az ipari park és a turizmusfejlesztése lenne a legfontosabb feladat. Ópusztaszeren a munkahelyek számának bővítését tartják az válaszadók fontosnak, például a turizmus fejlesztésén keresztül. A kül-és belterületi utak állapota sem kielégítő, illetve az oktatás és annak színvonalának javítására tettek javaslatot. Pusztaszeren is a többi településhez hasonlóan a legnagyobb probléma a munkahelyek száma, a kül- és belterületi utak és a járdák állapota, valamint az elvándorlás. Azt a tényt, hogy a Kisteleki járás települései folyamatosan fejlődnek, alátámasztják a kérdőíves felmérés eredményei is. A járás településeinek fejlődését összességében a legtöbb kitöltő (37%), úgy ítélte meg, hogy lassan javuló, míg 29%-a, hogy kifejezetten javuló (8. ábra). Ezek a vélemények nagyon kedvezők a járásra nézve.

A válaszadók a saját településük helyzetét jellemzően hasonlóan tartják, mint a járás többi települése. Kisteleket kicsit jobbra értékelték a kutatásban résztvevők, mely adódhat abból, hogy a járás egyetlen városi rangú települése.

8. ábra: A kitöltők véleményének megoszlása a Kistéleki járás településeinek fejlődéséről (%)

Forrás: Primer kutatás alapján saját szerkesztés (2025)

A primer kutatás során a kutatásban résztvevő helyi lakosok és a településvezetők is lehetséges kitörési pontokat fogalmaztak meg a saját településük esetében (13. táblázat).

12. táblázat: A Kistéleki járás településeinek lehetséges kitörési pontjai a településvezetők és a helyi lakosok véleménye alapján

Településvezetők véleménye					
Baks	Balástya	Csengele	Kistélek	Ópusztaszer	Pusztaszer
Turizmus: ökoturizmus, falusi turizmus, vallási turizmus	Turizmus: lovasturizmus Ipari park fejlesztése, további ipari területek létrehozása	Ipari területek létrehozása	Ipari park fejlesztése, további ipari területek létrehozása	Mezőgazdaság fejlesztése Turizmus fejlesztése	Az életfeltételek javítása (oktatási intézmények, középületek fenntartása)
A helyi lakosok véleménye					
Baks	Balástya	Csengele	Kistélek	Ópusztaszer	Pusztaszer
Vállalkozások vonzása, további munkahelyek létrejötté Turizmus Több rendezvény, szórakozási lehetőség	Vállalkozások vonzása, további munkahelyek létrejötté Több kulturális program és szórakozási lehetőség Turizmus Mezőgazdaság	Vállalkozások vonzása, további munkahelyek létrejötté Mezőgazdaság	Vállalkozások vonzása, további munkahelyek létrejötté Egészségügy fejlesztése Az oktatás bővítése, erősítése Több üzlet és lehetőség a bevásárlásra Turizmus Mezőgazdaság	Vállalkozások vonzása, további munkahelyek létrejötté Több kulturális program és szórakozási lehetőség Turizmus Mezőgazdaság	Vállalkozások vonzása, további munkahelyek létrejötté Több kulturális program és szórakozási lehetőség Turizmus Mezőgazdaság

Forrás: Primer kutatás alapján saját szerkesztés (2025)

Bakson az ipari területek létrehozása a nagy arányú tájvédelmi körzet miatt korlátozottabb, így nem is cél a település iparosítása. A település vezetősége a turizmus fejlesztésében látja a jövőbeli

fejlesztési irányt. A turizmuson belül az ökoturizmusra, falusi turizmusra és a vallási turizmusra fókuszálnának. „Baks a természet ölelésében” lenne a hívó mondata annak a rekreációs központnak, amit itt terveznek kialakítani. Ehhez kapcsolódóan egy horgásztavat és egy bivalyrezervátumot szeretnének létrehozni. A falusi turizmus kapcsán szeretnének helyi termékeket előállítani, bevonva a cigány lakosokat és kultúrájukat. A vallási turizmushoz kapcsolódóan egy tervezett zarándok útvonalba kapcsolódna be a település, Baks lenne az egyik állomás.

Balástya esetében egy olyan településről beszélünk, ahol a mezőgazdaság domináns, mégis ennek a fejlesztését problémásnak érzi a helyi vezetőség, hiszen óriási munkaerőhiánnyal küzd az ágazat, illetve az időjárási tényezők is megnehezítik a termelést. A polgármester véleménye, hogy a turizmus tekintetében van potenciál a településen, hiszen sok esetben a turizmus a mezőgazdaság mellé társul. Például a tanyákon igen népszerű a lovas turizmus. A település abba a kedvező helyzetben van, hogy az M5-ös autópálya közel van, így a lehajtónál gazdasági zóna került kialakításra, aminek a fejlesztése nagyon fontos a jövőre nézve.

Csengele polgármestere egyértelműen az ipari park és területek kialakításában és a vállalkozások vonzásában látja a település jövőjét, hiszen a településen nincs jelentős turisztikai vonzerő.

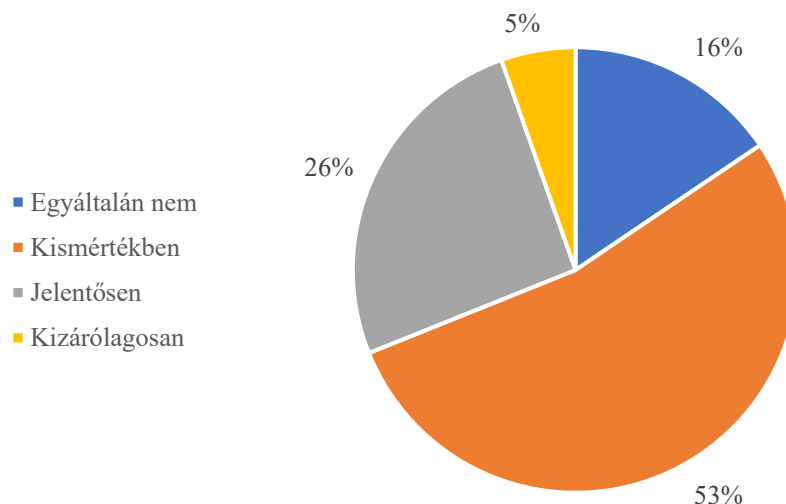
Ópusztaszer esetében a település jövőjét a vezetőség véleménye alapján a mezőgazdaság és a turizmus fejlesztése fogja meghatározni. A település országos jelentőségű vonzerőkkel bír, melynek hatékonyabb kihasználása lehetőséget biztosíthatna a további vállalkozások vonzásához és további munkahelyek megteremtéséhez.

Pusztaszeren jellemző a mezőgazdasági tevékenység és a turizmus is. Azonban a polgármester véleménye az, hogy élhető és nem gazdag települést/lakóhelyet kell biztosítani. Az életfeltételek javítását abban látja, hogy minden olyan szolgáltatást meg kell teremteni, ami segíti a hétköznapiakat, mint például bölcsőde, gyógyszertár és boltok. Emellett fontos a településen a béke és biztonság és a közösség összetartás elősegítése.

A települések vezetői mellett a kutatásban résztvevő helyi lakosok is megfogalmazták a lehetséges kitörési pontokat. Minden esetben fontosnak tartják a helyiek a vállalkozások vonzását és az új munkahelyek létrejöttét a településeken. Baks esetében a válaszadók véleménye összhangban van a település vezetőjének véleményével, mely alapján fontos lenne a helyi idegenforgalom fellendítése. Balástya esetében is hasonló fejlesztési elképzelések vannak, a vállalkozások vonzása és a helyi idegenforgalom fejlesztése kapcsán. Emellett a kutatásban résztvevők szerint a helyi mezőgazdaság fejlesztése mellett több kulturális programot és szórakozási lehetőséget kellene biztosítani a település vezetőinek. Csengele esetében a polgármester véleményéhez hasonlóan a vállalkozások vonzása és ezzel új munkahelyek kialakítása lenne fontos, illetve a válaszadók szerint a mezőgazdaság támogatása sem elhanyagolható a település jövőjét nézve. Kistelek városi

rangjából adódóan több szolgáltatást biztosít a helyieknek. A járás egyetlen középiskolája itt található, illetve egy egészségügyi centrum is. A város jövője szempontjából a kitöltők szerint fontos lenne az oktatás és egészségügy fejlesztése, illetve a szélesebb körű vásárlási lehetőség biztosítása. Fejlesztési irányként jelent meg az idegenforgalom és mezőgazdaság fejlesztése is. Az ópusztaszeri lakosok esetében szintén összhangban vannak a fejlesztési irányok a helyi vezetők véleményével. Pusztaszer esetében azonban a kutatásban résztvevő helyi lakosok másként gondolkodnak, mint a vezető. Szerintük fontos lenne több vállalkozás, a turizmus és a mezőgazdaság fejlesztése is.

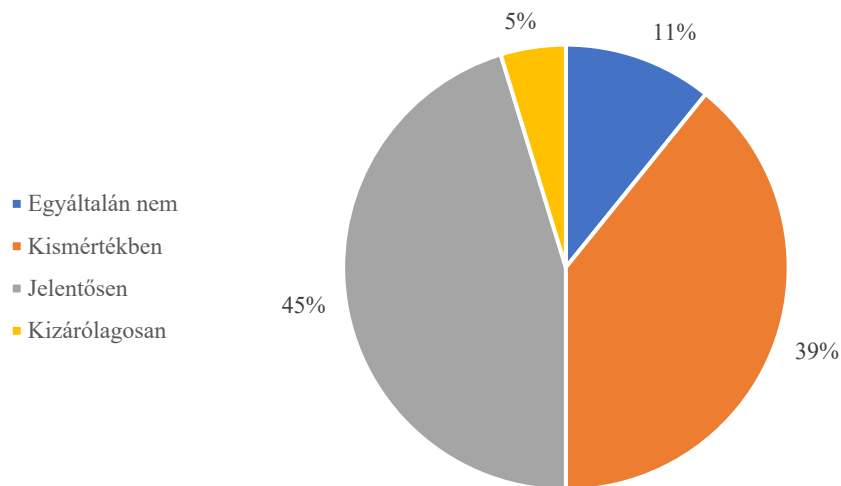
A Kisteleki járás települései fejlesztésére tett javaslatok között az idegenforgalom és a mezőgazdaság szinte minden település esetében szerepelt, így vizsgáltam, hogy a kutatásban résztvevők véleménye alapján a mezőgazdaság és turizmus, mint lehetséges fejlesztési irányt (9. ábra).

9. ábra: A kitöltők véleményének megoszlása a turizmusról, mint lehetséges kitörési pont a Kisteleki járásban (%)

Forrás: Primer kutatás alapján saját szerkesztés (2025)

Összességében elmondható, hogy a Kisteleki járásban jellemzően csak kismértékben tekintenek a turizmusra úgy a válaszadók, mint kitörési pont. A kitöltők csupán 5%-a gondolta úgy, hogy az idegenforgalom lehet kizárólagosan a jövőbeni fejlesztési irány, 26%-a pedig, hogy jelentősen. Ezzel szemben a válaszadók legnagyobb százalékának (45%) a véleménye alapján a mezőgazdaság lehet jelentős kitörési pont (10. ábra). A válaszadók 39%-a gondolja úgy, hogy kismértékben, míg 11%-a, hogy egyáltalán nem lehetséges fő fejlesztési irány.

10. ábra: A kitöltők véleményének megoszlása a mezőgazdaságról, mint lehetséges kitérésipont a Kistéleki járásban (%)

Forrás: Primer kutatás alapján saját szerkesztés (2025)

Hipotézisek értékelése

H1: Feltételezem, hogy statisztikai vizsgálatokkal igazolható, hogy a Kistéleki járásnak sikerült javítania a gazdasági-társadalmi-környezeti tényezőkre vonatkozó komplex fejlettségi mutatóján 2022-re, 2013-hoz képest, és hogy ebben adott területi tőketényezőknek kitüntetett szerepe van.

A 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendeletbe foglalt komplex fejlettségi mutató számítását követően, arra az eredményre jutottam, hogy kilenc helyet sikerült javítania a Kistéleki járásnak 2022-re 2013-hoz, és a többi fejlesztendő járáshoz képest. Ha a komplex fejlettségi mutató százalékos változását tekintjük, a Kistéleki járás 8,02%-ot javított összességében közel 10 év alatt. A vizsgált járás így a fejlesztendő járások között a hatodik legjobban teljesítő járás volt 2022-ben. Mindezt köszönheti elsősorban a magán állótóke és a társadalmi tőke pozitív alakulásának. A magán állótóke alapvetően az anyagiakat veszi alapul, felhalmozása jelentheti az elmaradottságból való kitérést, illetve a felzárkózáshoz szükséges egyik legfontosabb tényezőt, míg a társadalmi tőke jelentős hatással lehet a gazdasági teljesítményre, annak jó működésére. A hipotézist igazoltnak tekintem.

H2: Azt feltételezem, hogy a komplex fejlettségi mutató számítását követően bizonyítható, hogy a vizsgált térség települései - a fejlettségi rangsor mellett - alapvetően heterogének, így egységes fejlesztés lehetősége kizárható.

A Kistélek járás igen kicsi területi egységet képvisel, kutatási eredményeim alapján mégis rendkívül heterogén területről beszélhetünk. Minden település más jellemzőkkel bír. Balástya,

Csengele és Kistelek helyzetét meghatározza a kedvező közlekedésiföldrajzi helyzete, hiszen minden település esetében a közigazgatási területén halad át az M5-ös autópálya és felhajtási lehetőség is biztosított. Így esetükben az ipari tevékenységek erősítése a jövőbeni cél. Baks esetében meghatározó a jelentős számú roma szegregáció a Mária Telep nevű településrészen, illetve az, hogy a közigazgatási területének nagyrésze természetvédelmi terület. Ópusztaszer országos jelentőségű turisztikai vonzerővel bír, míg Pusztaszeren a táji értékek és ehhez kapcsolódó lehetőségek, mint például a fotós turizmus a jelentős. A települések jelenét minden esetben meghatározza a múltja. Minden település más-más adottságokkal rendelkezik és más fejlesztési irányok kijelölése lesz a megoldás a jövőre nézve. A hipotézist igazoltnak tekintem.

H3: A Kisteleki járás települései - a fejlesztendő járási besorolás ellenére - kimutatható fejlődési tendenciát mutatnak, melyet a lakosság visszaigazolhatóan is érez a mindennapi élete során. Mindezekkel párhuzamosan igazolható az is, hogy a helyi lakosok alapvetően szeretnek a járás településein élni.

A 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendeletbe foglaltak szerint, mely a kedvezményezett járások besorolásáról szól, a Kisteleki járás kedvezményezett és fejlesztendő járás. A Kisteleki járás települései folyamatosan fejlődnek, az általam számolt komplex fejlettségi mutatók eredményei alapján. Ezt a tényt alátámasztják a lakossági kérdőívek válaszai is és a korábbi kutatások eredményei is. A kérdőíves felmérésben a Kisteleki járás településeinek fejlődését úgy ítélte meg a legtöbb válaszadó, hogy az elmúlt 10-15 évben Baks, Balástya és Pusztaszer lassan javuló, Csengele lassan javuló vagy kifejezetten javuló, Kistelek stagnáló, míg Ópusztaszer stagnáló és lassan javuló. A válaszadók a saját településük helyzetét jellemzően hasonlóknak tartják a járás többi településéhez. A kérdőíves felmérés eredményeit tekintve a Kisteleki járás települései lassú javulást/fejlődést mutatnak, a válaszadó helyiek jellemzően szeretik, illetve inkább szeretik az otthonukat és nem költöznének el. A hipotézist igazoltnak tekintem.

H4: Feltételezem, hogy a hátrányos helyzetű Kisteleki járás hatékony fejlesztésében az endogén adottságok nyújtotta egyedi, lokális erőforrások feltárását követően, a mezőgazdaság és a turizmus játszhatják a legfontosabb szerepet.

A helyi lakosok és a települések vezetői is javaslatokat fogalmaztak meg a lehetséges fejlesztési irányokat és kitörési pontokat illetően. A kutatásban résztvevők minden település esetében megjelölték a további vállalkozások vonzását és a munkahelyteremtést. Csengelét kivéve, minden esetben fontosnak tartják a válaszadók a turizmus fejlesztését, illetve Baks kivételével a mezőgazdaságot látják kitörési pontnak. A Kisteleki járás településeinek fejlesztésére tett

javaslatok között az idegenforgalom és a mezőgazdaság szinte minden település esetében szerepelt. Így a továbbiakban arra kerestem a választ, hogy a mezőgazdaság és a turizmus lehet-e a helyiek szerint a települések kitörési pontja. A turizmus a válaszadók véleménye szerint Ópusztaszer esetében lehet a legegységesebb fejlesztési irány, a többi település esetében az idegenforgalmat kismértékben tartják lehetséges kitörési pontnak. A további kérdések a mezőgazdaságra vonatkoztak. Minden vizsgált település esetében a legtöbb kitöltő úgy gondolja, hogy a mezőgazdaság, mint kitörési pont, jelentős fejlesztési irány. A hipotézist így részben, elsősorban az agrárium szerepének oldaláról tekintem igazoltnak.

4. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

Dolgozatom során górcső alá vettem a hátrányos helyzetű Kisteleki járást, mely a Dél-Alföldi régióban, Csongrád-Csanád vármegyében helyezkedik el. Témaválasztásom azért fontos és aktuális, mert a világban, Európában és hazánkban is jelentős területi különbségek figyelhetők meg, melyek aggodalomra adhatnak okot, hiszen vitákat szülnek például a politikában, a szociális kérdésekben, a vagyon újraelosztásának, a társadalmi befogadásnak és az elfogadásnak a kérdésében is. A vizsgált Kisteleki járás alapvetően vidéki térségben helyezkedik el és a településeinek népsűrűsége is igen alacsony, ami már önmagában nagyon jelentősen befolyásolja a térség gazdasági és társadalmi viszonyait. A szakirodalmi áttekintés során tárgyalt területi elmaradottság tényezői közül több is jellemző a Kisteleki járásra. Ilyen tényező például az itt élő fiatalok elköltözése, a népesség elöregedése, a térség alacsony jövedelemtermelő képessége stb.

A Kisteleki járás javított a hátrányos a helyzetén 2022-re 2013-hoz képest. 2013-ig fennálló kistérségek között hazánk 33. legszegényebb térségeként tartották számon, majd a hatályos 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet alapján már csak a 41. legszegényebb térsége hazánknak. Az MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet által kialakított Járási Fejlettségi Mutató (JFM) 2014-es értékei alapján a Kisteleki járás a 39. legfejletlenebb járás volt, majd 2019-ben ismét végeztek a magyarországi járások fejlettségével kapcsolatos vizsgálatot a 2017. évi adatok alapján, mely szerint a járás hét helyet javítva hazánk 46. legszegényebb térsége volt. A saját vizsgálataim is hasonló eredményeket hoztak. A 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendeletbe foglalt mutatók alapján 6 töketényezőt alakítottam ki, és ez alapján két időszakra (2013, 2022) egy komplex fejlettségi mutató került kiszámításra a fejlesztendő járások esetében. A számított mutató alapján, összehangban a 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelettel, a Kisteleki járás 2013-ban a 41. legszegényebb térség volt hazánkban, azonban 2022-re kilenc helyet javítva, az 50. helyre került. Közel 10 év alatt a Kisteleki járásnak sikerült jelentősen javítani a helyzetén a kistérségekre és a járásokra vonatkozó kormányrendeletekben megfogalmazott mutatók és módszer, az MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet által kialakított Járási Fejlettségi Mutató (JFM) alapján, illetve a saját kutatások is ezt igazolták.

A Kisteleki járás települései esetében is számoltam egy komplex fejlettségi mutatót, melyet hazai kutatók (ld. pl. PAPP et al., 2017; SZŰCS–KÁPOSZTA, 2018) munkája és véleménye alapján az egyik legalkalmasabbnak tartottam, ilyen alacsony területi szint feltáráshoz.

Az eredmények alapján elmondható, hogy sikerült javítania minden településnek a helyzetén 2022-re, 2013-hoz képest. A települések közül Ópusztaszer érte el a legnagyobb előrelépést, mind a rangsorban, mind pedig a mutatókban. Ópusztaszer a sikerét köszönheti többek között a helyi gazdasági és munkaerőpiaci mutatók, valamint a lakás és életkörülmények mutatóiban történő kiemelkedő javulásnak. A vizsgált időszak alatt jelentősen csökkent Ópusztaszeren a nyilvántartott

álláskeresők száma, valamint a regisztrált bűncselekmények száma ezer lakosra. A településen rendkívül megnőtt vállalkozások jegyzett tőkéje egy lakosra.

A kérdőíves felmérés eredményei alapján elmondható a települések helyzetét tekintve, hogy Bakson ítélték meg legrosszabbul a település általános állapotát. A leginkább pozitívan megítélt település Csengele volt, ahol a vizsgált települések közül a legkedvezőbb volt többek között a fiatalok helyzete, a kulturális és szórakozási lehetőségek, a helyi közösség összetartása és összességében a település gazdasági fejlettsége. Nem csak a szekunder kutatás eredményei, de a kérdőíves felmérés is alátámasztja, hogy a Kisteleki járás települései folyamatosan fejlődnek, ami nagyban hozzájárulhat ahhoz, hogy a helyiek jellemzően szeretik, illetve inkább szeretik az otthonukat és nem költöznének el.

A kutatási eredményeim igazolják, hogy a Kisteleki járás települései rendkívül heterogének. Így a járáson belül, településeként is más-más fejlesztési irányok szükségesek a jövőre nézve. Baks esetében a rendkívül nagy arányú természetvédelmi területnek köszönhetően, alapvetően az iparosítás nem jöhet szóba, azonban a helyiek és a polgármester véleménye alapján is öko- és falusiturizmus fejlesztése lehet egy fontos kitörési pont. Balástyának rendkívül kedvező az elhelyezkedése, melyet köszönhet annak, hogy közel van az autópálya és felhajtója, és a vármegyeszékhely Szeged is, így a település számára az ipar fejlesztése lehet a jövő. Csengele is hasonló helyzetben van, mint Balástya, az autópálya felhajtó átadásának köszönhetően a közlekedési infrastruktúra rendkívül kedvezővé vált, így itt is az ipar fejlesztését támogatnák elsősorban. Kistelek a járás egyetlen városi rangú települése több lehetőségek rejt magába, mint a környező falvak, községek. Kistelek esetében is fontos lenne az ipari park fejlesztése, illetve a meglévő oktatási és egészségügyi központ erősítése. Ópusztaszer az egyetlen település a járásban mely jelentős turisztikai vonzerővel bír, így alapvetően a turizmus erősítése, új turizmusformák kialakítása lenne a cél a jövőre nézve. Pusztaszer neve ismert a világhírű természetfotósról, Máté Bencéről. Azonban a turizmus csak bizonyos korlátok között fejleszthető, hiszen a turizmus alapja a háborítatlan természeti környezet. A továbbiakban a település fontos célja az élhetőség kialakítása és fenntartása. Ez azt jelenti, hogy a település vezetője nem az ipar fejlesztésében látja a jövőt, hanem az alapvető szolgáltatások megerősítésében, mint pl. a bölcsőde, óvoda.

A települések vezetői és a helyi lakosok is a fejlesztési irányok és kitörési pontok kijelölésénél alapvetően a helyi erőforrásokat vették alapul, és ezek alapján fogalmazták meg véleményüket. Én is úgy gondolom, hogy hosszútávon az endogén fejlesztési irány, ami fenntartható, és biztos alapokra épül, ami alapján a térségben a mezőgazdaság átalakítása és fejlesztése, a vidéki turizmus kialakítása és megerősítése, a településekhez illő turizmusformák kialakítása lenne alapvetően a fontos cél a jövőre nézve. A Kisteleki járás gazdag történelmi és kulturális elemei, valamint a mezőgazdaságra épülő hagyományok lehetővé teszik a helyi kézműves termékek és hozzá

kapcsolódó rendezvények kialakítását és megerősítését. A helyi mikro-, kis- és középvállalkozások fejlesztése elengedhetetlen a munkahelyteremtés, és így a helyi gazdaság élénkítése szempontjából, tehát ehhez kapcsolódóan fontos lenne ipari területek kijelölése és a meglévő ipari parkok megerősítése. A helyi gazdaságfejlesztéshez szorosan kapcsolódik a lokális társadalomfejlesztés, vagyis a közösségek megerősítése, ami pedig elősegítheti többek között, olyan társadalmi problémák megoldását, mint a baksi Mária Telepen élő roma lakosság helyzetét. A települések vizsgálata után egyetértek OLÁH (2003) valamint SZŰCS és KÁPOSZTA (2018) véleményével, mely szerint szükséges évenként az objektív számítások alapján történő településfejlettségi vizsgálatokat elvégezni, és ezek eredményeit összehasonlítani, a változásokat nyomon követni. Az ebből kapott adatok és információk nélkülözhetetlenek a politikai döntéshozóknak és a települések vezetőinek. Erre a vizsgálatra tökéletesen alkalmas az általam választott módszer, a komplex fejlettségi mutató.

A vizsgálat legfontosabb következtetéseit SWOT analízis formájában foglaltam össze (14. táblázat). Összegyűjtöttem a járás erősségeit, gyengeségeit, lehetőségeit és a veszélyeket, melyek koordinálására nincs hatása az adott területnek, csak reagálni és alkalmazkodni tud hozzájuk.

13. táblázat: A Kisteleki járás gazdasági és társadalmi SWOT analízise

Erősségek	Gyengeségek
<ul style="list-style-type: none"> • előnyös fekvés, jó közlekedésföldrajzi helyzet (az M5 autópálya közelsége, Szeged-Budapest vasútvonal, 5-ös főútvonal) • kedvező környezeti állapot (Tisza közelsége) • kedvező agroökológiai feltételek • ökoszisztéma szolgáltatások megléte • ember alkotta gazdag értékek • gazdag termálvízkészlet • a helyiek településük iránti szeretete 	<ul style="list-style-type: none"> • kevés munkalehetőség • ipari park, vállalkozói övezet kihasználatlansága/ hiánya • a helyi idegenforgalmi háttér hiánya • közmű-infrastruktúra hiányai (tanyás térség) • közlekedési infrastruktúra hiányai (utak, járdák állapota) • fiatalok elvándorlása • bűnözés (Bakson kiemelkedő) • munkaerőhiány a mezőgazdaságban
Lehetőségek	Veszélyek
<ul style="list-style-type: none"> • a termálvíz széleskörű kihasználása • új turizmusformák kialakítása • a mezőgazdaság átalakítása a térségben (például a biotermelésre való áttérés) • helyi termékek helyi piacra való termelése • együttműködések kialakítása (mezőgazdaságban, turizmusban) • az ipari park, vállalkozói övezet megerősítése Kisteleken, Balástyán, Csengelén • társadalmi integráció (roma és nem roma közösségek) • a helyiek aktívabb bevonása a közügyekbe 	<ul style="list-style-type: none"> • éghajlatváltozás, szélsőséges időjárás, belvíz és szárazság • szociális bevándorlás • tanyás térségek gyorsuló periferizálódása • etnikai alapú szegregáció jelenléte a térségben

Forrás: Primer kutatás alapján saját szerkesztés (2025)

Összességében elmondható, hogy a járás települései alapvetően jó közlekedés-földrajzi helyzetben vannak, kedvezőek a térségben a környezeti adottságok, melyek elsősorban a mezőgazdaságnak és a turizmusnak teremtenek jó alapot. A továbbiakban a térség gazdag ember alkotta értékekben és termálvízben. Alapvetően a helyiek szeretnek itt élni. Azonban kevés a munkalehetőség, hiányzik vagy kihasználatlan a meglévő ipari terület, hiányzik a turizmus kialakulásához szükséges háttér infrastruktúra, valamint a közmű infrastruktúra is kedvezőtlen a települések tanyás jellege miatt. A fiatalok jellemzően elvándorolnak, bizonyos településeken magas a bűnözés aránya. A térségben fontos lenne a jövőben a termálvíz felhasználásának kiszélesítése, a turizmus és mezőgazdaság megerősítése, ehhez kapcsolódóan pedig, helyi termékek előállítását és helyben értékesítése. A népességmegtartás és munkahelyteremtés szempontjából elengedhetetlen lenne a meglévő ipari területek fejlesztése, a társadalmi konfliktusok elkerülése érdekében pedig a közösségfejlesztés és a helyiek aktívabb bevonása a közügyekbe. A térséget rendkívül sújtják az éghajlatváltozásból következő szélsőséges időjárási viszonyok, ami megnehezíti a mezőgazdasági termelést. A járás tanyavilágát a gyorsuló periferizálódás fenyegeti, illetve a járás kedvezőtlen helyzetéhez nagyban hozzájárul a járásban élő etnikai alapú szegregáció.

A települések vezetői és a kutatásban résztvevők is a fejlesztési irányok kijelölésénél alapvetően a helyi erőforrásokat vették alapul. A saját véleményem is az, hogy hosszútávon az endogén fejlesztési irány, ami fenntartható és biztos alapokra épül. Így a kutatási eredményekre alapozva javaslatokat fogalmaztam meg a mezőgazdaság fejlesztésére és átalakítására, a fenntartható vidéki turizmus kialakítására, a kultúrgazdaság és ehhez kapcsolódóan a helyi mikro-, kis- és középvállalkozások fejlesztésére, valamint a közösségfejlesztésre is a térségben.

A mezőgazdaság fejlesztése és átalakítása

A Kisteleki járás egyik meghatározó ágazta a mezőgazdaság, mely a térségben egyre inkább háttérbe szorul. Ezt a két ténytet támasztják alá a települések vezetőivel készített interjúk, illetve a lakossági kérdőívek eredményei is. A mezőgazdaságnak kedvez a térség hosszú időre visszanyúló mezőgazdasági múltja, illetve a kedvező agroökológiai feltételek megléte.

A térségben a mezőgazdaság megerősítésének érdekében fontos lenne annak fejlesztése, illetve átalakítása. Reagálni kell az éghajlatváltozás és a szélsőséges időjárási viszonyok okozta kockázatokra, például változatosabb, polikultúrás helyi élelmiszertermeléssel. A továbbiakban az átalakuló fogyasztási igényeket követve a biotermelést, a bioélelmiszerek előállítását tartom jó célkitűzésnek. A járásban a helyi vezetők, előadások, konferenciák, fórumok szervezésével tudnának segíteni a gazdáknak a látókörük bővítésében. A továbbiakban szakemberek felkeresése és bevonása további segítség lehet, mint például pályázatíró, szaktanácsadó.

Fontosnak tartom a gazdák, termelők közötti összefogást. A helyi gazdák gazdaköröket alakíthatnának ki, így hatékonyabban kezelve a szárazság és belvíz problémáit. A mezőgazdaság kapcsán javaslom a termálvíz további hasznosításának előtérbe helyezését a térségben, hiszen sokan dolgoznak a zöldségtermesztésben.

Ahogy általánosan hazánkban, a térségben is fontos a generációváltás kérdése a mezőgazdaságban. A települések vezetőinek is fontos szerepe lenne a generációváltás elősegítésében, azáltal, hogy tájékoztatják a fiatalokat, például a pályázati lehetőségekről, akár az online térben, akár helyi gazdafórumokon keresztül. A helyi vezetők segíthetnének a gazdáknak a megfelelő szakemberek megtalálásában és biztosításában, akik végig tudják segíteni a fiatal gazdák munkáját.

Fenntartható vidéki turizmus kialakítása

A Kisteleki járás természeti és ember alkotta értékekben is gazdag, mely lehetőséget teremt számos turizmusforma kialakításához és megerősítéshez. A gazdag természeti értékek az ökoturizmus és az aktív turizmus kialakításának kedveznek, míg a történelmi emlékek és néphagyományok a kultúr turizmus megerősítését teszik lehetővé. A Kisteleki járás olyan kincssel rendelkezik, mint a termálvíz, melynek hatékonyabb hasznosítása lehetővé tenné a gyógyturizmus kialakítását a térségben. A turizmus fejlesztéséhez szükséges a megfelelő háttérinfrastruktúra kialakítása, vagyis megfelelő mennyiségű és minőségű szálláshely és vendéglátó egység megléte. A járásban a turizmus alapvetően Ópusztaszerre koncentrálódik. Kihhasználva Ópusztaszer helyzetét a többi település is bemutatná ember alkotta és természeti értékeit. Ehhez viszont fontos lenne az összefogás a helyi turisztikai szereplők között. Az együttműködés révén közös programcsomagok kialakítására és közös marketingtevékenységre is lenne lehetőség. A turizmus nem csak munkahelyeket teremtené a térségben, de hozzájárulna a helyi értékek megőrzéséhez is.

Kultúrgazdaság

A turizmussal is szorosan összefügghet, hogy a Kisteleki járás gazdag történelmi és kulturális elemekben, valamint a mezőgazdaságra épülő hagyományai lehetővé teszik a helyi kézműves termékek és hozzá kapcsolódó rendezvények létrehozását és megerősítését. A térségben még ma is alapvetően a mezőgazdaság dominál, így ezt kihasználva, a turizmuson is túlmutatva, fontos lenne az élelmiszerek helyi feldolgozása és a helyben történő értékesítésének előnyben részesítése, mely hozzájárulna a helyi gazdaság élénkítéséhez, azáltal, hogy munkahelyeket teremtet, illetve a jövedelmeket is helyben tartja. Ennek érdekében a helyi piac kialakítása és megerősítése fontos feladata a település vezetőknek. Összességében elmondható, hogy a helyi kulturális erőforrások megerősítése, fejlesztése hozzájárulna a helyi gazdasági és társadalmi jólét kialakulásához. A kultúrgazdaság, mint fogalom magában hordozza azt az alapfeltevést, hogy a helyi társadalmi-

gazdasági fejlődésnek a kultúra jelenti az egyik alapját, hiszen a vidéki térségek a kulturális erőforrásaik révén képesek a gazdaságuk átalakítására és újra formálására (KIS, 2014).

Mikro-, kis- és középvállalkozások helyi fejlesztése

A helyi mikro-, kis- és középvállalkozások fejlesztése elengedhetetlen a munkahelyteremtés, ezáltal pedig a helyi gazdaság élénkítése szempontjából. A vármegyeszékhelyre, Szegedre érkező beruházás és a települések kedvező közlekedés infrastrukturális elhelyezkedése lehetőséget teremt a járásban az ipari parkok és területek kialakításához, illetve megerősítéséhez. A vállalkozások vonzásában és létrejöttük ösztönzésében, illetve a szükséges és megfelelő infrastruktúra kialakításában nagy szerepe van a helyi önkormányzatoknak. Nem csak a vállalkozások vonzása, de azok megfelelő kiválasztása is fontos feladat. Olyan cégek letelepedését kell elősegíteni, akik tevékenysége jól illeszkedik a térség gazdaságába és a meglévő vállalkozásokra nem jelentenek veszélyt.

Közösségfejlesztés

A helyi gazdaságfejlesztés fontos része a helyi társadalom fejlesztése és a helyi közösségek megerősítése. Az erős közösségek hozzájárulnak a térség népességmegtartó képességének erősítéséhez. A közösségfejlesztés segít a szegénység és a szociális kirekesztés elleni harcban. A Kisteleki járás Baks településének, Mária Telep nevű szegregátumában, egy jelentő számú roma etnikai kisebbség él, akik társadalmi beilleszkedésének elősegítése elengedhetetlen a település és a térség jövője szempontjából. A településen elsősorban az önkormányzatnak van fontos szerepe a szegregáció felszámolásában, oktatás és szakértők bevonása, illetve a közösség összefogása révén. A továbbiakban a helyi civil szervezetek és a spontán lakossági szerveződések tudják elősegíteni a közösségfejlesztést, mely nemcsak Baks település esetében elengedhetetlen. A közösségfejlesztés egyik eszköze a rendezvények és programok. A térségben van igény a további közösségi rendezvények és programok kialakítására, amit a kérdőíves felmérés eredményei is alátámasztanak. Egyet értve BÉRES (2013) gondolataival, ezeknek a programoknak, eseményeknek nem kell egy településre korlátozódnia, hiszen a települések és azok lakóinak együttműködése képes olyan társadalmi feladatokkal is megbirkózni, melyekkel korábban egyedül nem voltak képesek.

Összeségében elmondható, hogy az általam választott komplex fejlettségi mutató alkalmas a különböző területi szintek vizsgálatára, így akár a kisebb területi egységek, mint például a települések helyzetének mélyebb feltárása is lehetséges általa. A mutató alkalmazása hozzájárul ahhoz, hogy a döntéshozók minél pontosabb képet kapjanak az adott területről, illetve annak jellemzőiről, így a fejlesztési irányok hatékonyabban kerüljenek kijelölésre. A szekunder kutatás

eredményeinek értékelése mellett fontosnak tartom a helyi lakosság bevonását és megkérdezését a jövőbeni célok kijelölésében, hiszen ők azok, akik az igényeiket és problémáikat megfogalmazva, képesek változtatni összefogás révén egy térség, település helyzetén. Dolgozatom, a benne megfogalmazott eredmények és javaslatok reményeim szerint jó alapot nyújtanak a térség fejlesztésének elősegítésében.

5. ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

- **Eredmény (E1):** A járások fejlettségének mérésére használt 290/2014. (XI. 26.) Kormányrendeletbe (a kedvezményezett járások besorolásáról) foglalt komplex fejlettségi mutatót (KFM) átdolgoztam, aktualizáltam. Segítségével igazoltam, hogy a fejlesztendő Kisteleki járás tudott javítani a hátrányos helyzetén a vizsgált időszakban, 2013 és 2022 között. A KFM alapján felállítottam a járások sorrendjét, azokat csoportokba soroltam, és megállapítottam, hogy mely járásoknak sikerült javítani a helyzetén, melyek stagnálnak, és melyek helyzete romlik.
- **Eredmény (E2):** Szekunder és primer kutatással igazoltam, hogy a vizsgált időszakban a Kisteleki járás települései - a fejlesztendő járási besorolás ellenére - kimutatható fejlődési tendenciát mutatnak, melyet a lakosság is visszaigazolhatóan érez a mindennapi élete során. Mindezekkel párhuzamosan igazoltam az is, hogy a helyi lakosok alapvetően szeretnek a járás településein élni.
- **Eredmény (E3):** Szekunder elemzéssel megállapítottam, hogy a Kisteleki járás helyzetének javulása mögött, mely területi tökéteyzők állnak elsősorban. Igazoltam, hogy a vizsgált térség javított a magán állótökén, mely az anyagiakat veszi alapul és annak felhalmozását jelenti. A magán állótöke az elmaradottságból való kitörés és a felzárkózáshoz szükséges egyik legfontosabb tényező. A magán állótöke mellett a Kisteleki járás javított a társadalmi tőkén is, mely hosszútávon jelentős hatással van a gazdasági teljesítményre és annak jó működésére.
- **Eredmény (E4):** A 105/2015. (IV. 23.) Kormányrendeletbe (a kedvezményezett települések besorolásáról és a besorolás feltételrendszeréről) foglalt, a települések fejlettségének mérésére használt mutatót 2022-re nézve átdolgoztam, aktualizáltam. Segítségével részletesen elemeztem a Kisteleki járás gazdasági, társadalmi és infrastrukturális helyzetét, ami jó alapot nyújt a fejlesztési területek pontosabb kijelölésére és a fejlesztési források hatékonyabb felhasználására.
- **Eredmény (E5):** A komplex fejlettségi mutató segítségével igazoltam, hogy a vizsgált térségben minden település javított az általános helyzetén 2022-re, 2013-hoz képest, továbbá a szekunder kutatást kiegészítve, primer kutatási eredményekkel is igazoltam, hogy a Kisteleki járás települései alapvetően heterogének, így az egységes fejlesztés lehetősége kizárható.
- **Eredmény (E6):** A Kisteleki járás endogén erőforrásai tekintetében, elsősorban primer kutatásaim alapján, a helyi gazdaságfejlesztés jövőbeni irányai kapcsán bizonyítottam, hogy a mezőgazdaság szerepe jelenleg meghatározóbb, mint a turizmus. A vizsgálatom a turizmus jelenlegi szerepét ugyan nem, de meglévő potenciálját azonosította.

6. A SZERZŐNEK AZ ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉHEZ KAPCSOLÓDÓ PUBLIKÁCIÓI

Folyóirat cikkek

Idegen nyelven megjelent tudományos cikkek

1. KOVÁCS, H. – KOMAREK, L. (2020): Tourism as a possible means of development of the disadvantaged settlements, on the example of Ópusztaszer village. *Review on Agriculture and Rural Development*, 9 (1-2), pp. 3–8.
2. KOVÁCS, H. – KOMAREK, L. (2021): The impact of tourism on disadvantaged rural areas on the example of the National Historical Memorial Park of Ópusztaszer in Hungary. *Quaestus, Multidisciplinary Research Journal*, 18 (1), pp. 136–146.
3. KOVÁCS, H. (2023): Complex Analysis of the Territorial Development of Csongrád-Csanád County. *Visegrad Journal on Bioeconomy and Sustainable Development*, 12 (2), pp. 38–44.
4. KOVÁCS, H. – RITTER, K. – KOMAREK L. (2024): Trends in tourism supply and demand in the micro-regions of the Southern Great Plain region. *Studia Mundi – Economica*, 11 (3) pp. 36–49.
5. KOVÁCS, H. – MAKRA, L. – DURAY, B. – KOMAREK L. (2024): Complex development analysis of the disadvantaged settlements of the Kistelek district in Southern Hungary. *Studia Mundi – Economica*, 11(4) (Megjelenés alatt)

Magyar nyelven megjelent tudományos cikkek

6. KIS, K. – KOVÁCS, H. – SZATMÁRI, G. – TÓTH, M. (2016): A szociális szövetkezetek szerepe a vidékfejlesztésben – esettanulmány: A Bergendóc Szociális Szövetkezet működésének és eredményeinek értékelése. *Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok*, 11(1–2), pp. 9–34.
7. KOVÁCS, H. – KIS, K. (2017): A TAR-TÓ 2000 Szövetkezet működésének és funkcióinak értékelése a tagok véleményének tükrében. *Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok*, 12 (1–2), pp. 103–117.
8. KOVÁCS, H. (2020): Az Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark hatása a helyi gazdaság fejlődésére. *Iparjogvédelmi és szerzői jogi szemle*, 15 (5), pp. 7–34.
9. KOVÁCS, H. – MAKRA, L. – KOMAREK, L. (2021): A hátrányos helyzetű Kisteleki járás társadalmi helyzetértékelése. *Comitatus: Önkormányzati szemle*, 31 (238), pp. 54–67.
10. KOVÁCS, H. – MAKRA, L. – KOMAREK, L. (2021): A hazai családtámogatási intézkedések hatása a demográfiai folyamatok alakulására. *A falu*, 36 (1–2), pp. 11–30.

11. KOVÁCS, H. (2021): A főbb szántóföldi növények strukturális változásának alakulása és jövőbeni kilátásai a Dél-Alföld mezőgazdaságában. *Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok*, 16 (1–2), pp. 149–160.
12. KOVÁCS, H. (2022): A klaszterek működésének aktuális kérdései a dél-alföldi régióban. *Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok*, 17 (1–2), pp. 59–75.
13. KOVÁCS, H. – KERÉKGYÁRTÓ, K. – HUPUCZI, J. (2022): A mezőtúri ökoszisztéma szolgáltatások turisztikai felhasználásának lehetőségei. *A falu*, 37 (2), pp. 91–104.
14. SZAMOSKÖZINÉ, K.G. – KOROM, A. – FEKETE, R. – KOMAREK, L. – LÁBAS, K.S. – KOVÁCS, H. (2024): A Kisteleki járás társadalmi-gazdasági jellemzői különös tekintettel a külterületi (tanyai) gazdaságokra. *A falu*, 39 (3), pp. 47–62.
15. KOVÁCS, H. – GÉMES-MATUSEK, K. – ROTICS, B. E. – SÜLI, Á. (2024): Az alpaka tartás ökonómiai perspektívái Magyarországon. *A falu*, 39 (2) pp. 5–17.

Könyvfejezetek

Magyar nyelven megjelent könyvfejezetek

16. KOVÁCS, H. – KÖTELES, D. (2023): Izsák. In: RIGÓ, R. – DEMETER, P. (szerk.): *Tanyakollégium III. Lakitelek, Magyarország: Antológia Kiadó* pp. 116–119.
17. KOVÁCS, H. (2023): Ökoszisztéma szolgáltatások, mint az Izsáki tanyavilág kitörési pontjai. In: RIGÓ, R. – DEMETER, P. (szerk.): *Tanyakollégium III. Lakitelek, Magyarország: Antológia Kiadó* pp. 270–273.
18. KOVÁCS, H. – KOMAREK, L. – KOVÁCS, F. – RITTER, K. (2024): Magyarország fejlesztendő járásainak komplex vizsgálata. In: HAMPEL, GY. – KIS, K. – MIKÓ, E. – MONOSTORI, T. (szerk.): *Mezőgazdasági és vidékfejlesztési kutatások a jövő szolgálatában* 5. pp. 121–139.